

ERNEST HEMINGVEJ

STARAC I
MORE

ERNEST HEMINGVEJ
STARAC I MORE

Preveo: Karlo Ostojić

black books

Bio je to starac što je sam samcit, u malom čunu, ribario u Golfskoj struji a da, eto, za osamdeset i četiri dana, nije ulovio ni jednu jedinu ribu. Prvih četrdeset dana uz njega se nalazio neki dječak. Ali, poslije četrdeset jalovih dana, roditelji su rekli svome sinu da je starac sada svakako zauvijek salao, što je označavalo nesreću u najtežem vidu, i dječak je na njihovo traženje prešao na drugi čamac koji je u toku prve tri nedjelje ulovio bogat plijen. Dječaku je bilo žao kad bi vidio starca kako se svakog dana vraća svojim malim čamcem praznih ruku. I on je silazio svakodnevno da mu pomogne, da iznese užad namotanu u klupčad i kuke za ribe ili harpune, kao i jedro omotano oko jarbola. Jedro bješe zakrpljeno džakovima od brašna, i savijeno u balu, pa je izgledalo kao zastava poslije beskrajnih poraza.

Starac je bio tanak i suv, s dubokim brazdama na potiljku. Na jagodicama je imao zagasate mrlje kožnog tumora koji izaziva odsjaj sunca sa površine tropskog mora. Mrlje su mu pokrivale dobar dio lica a na rukama su mu se otkrivali duboko urezani ožiljci od neprekidnog izvlačenja konopaca sa teškim ribama. Ali, nijedan od onih ožiljaka ne bješe svjež. Oni su bili isto toliko stari kao i erozije u kakvoj pustinji bez riba. Na njemu je sve, osim očiju, izgledalo staro, a oči su mu bile boje mora i sijale vedro i nepobjedivo

»Santijago«, reče mu dječak kad su se uspeli uz obalu uz koju je pristao čamac. »Sad mogu da ti se vratim. Puno smo zaradili«.

Starac je naučio dječaka ribolovu, i dječak ga je volio.

»Ne«, reče starac. »Ti si sad na čamcu koji donosi sreću. Pa, ostani na njemu.«

»Ali sjećaš li se onih osamdeset sedam dana kada nisi ulovio nijednu ribu, pa smo zatim svakodnevno, čitave tri nedjelje lovili velike ribe?«

»Sjećam se«, reče starac. »Znam da me nisi napustio iako te je nagrizzala sumnja.«

»Tata je to bezuslovno želio, a ja sam još mlad te ga moram slušati.«

»Znam«, reče starac. »To je sasvim prirodno.«

»On nema mnogo vjere.«

»Nema«, reče starac. »Ali mi je imamo, je li?« »Da«, reče dječak. »Da li te smijem pozvati na čašu piva na Terasi, a zatim da odnesemo pribor kuoi?«

»Zašto da ne?« reče starac. »Među ribarima...«

Sjedjeli su na Terasi i mnogi ribari su peckali starca, ali on se nije ljutio. Nekoliko starijih ribara posmatrali su ga i bili tužni. Ali, oni to nisu pokazivali i govorili su pristojno o morskim strujama i dubinama, i o stalno lijepom vremenu, i o tome šta su sve vidjeli. Ribari, koji su toga dana imali dobar lov, već su se vratili s mora, drali svoje tunjeve i prebacivali ih, u cijeloj dužini preko dvije daske na čijim su krajevima po dva čovjeka posrtala pod teretom, u riblji magacin gdje su čekali na kolalednjaču koja je trebalo da ih preveze na pijacu u Havani. Oni, koji su ulovili ajkulu, odnosili bi je u fabriku na suprotnoj strani zaliva, gdje joj se vadi jetra, odstranjuju peraja, i koža guli, a meso se čereči i usoljava.

Kad se istočni vjetar smiri, širi se pristaništem miris iz fabrike za preradu ajkulinog mesa. Ali, danas se on jedva osjećao, jer je vjetar duvao prema sjeveru a zatim se umirio, i na Terasi je bilo prijatno i sunčano.

»Santjago«, reče dječak.

»Da«, izusti starac. Držao je čašu u ruci i razmišljao o davno prohujalim godinama.

»Hoćeš li da ti za sutra nabavim sardine?« »Ne. Idi igraj bezbol. Još sam u stanju da veslam sam, a Rodželjo će izbaciti mrežu.«

»Rado bih išao. Ako ne smijem da ribarim s tobom, onda da ti se barem u bilo čemu nađem pri ruci.«

»Pa, eto, platio si mi pivo«, reče starac. »Već si čovjek.«

»Koliko sam imao godina kada si me poveo na more?«

»Pet, i skoro da nisi poginuo kada sam se nagnuo, prerano, da izvučem ribu, a ona zamalo da razmrskala čamac. Sjećaš li se toga?«

»Kako da ne! Rep joj je udario tamo-amo. Sjećam se kako se klupa slomila i kako je ječala motka. Sjećam se kako si me bacio na pramac gdje su ležala savijena mokra užad i kako se cio čamac tresao i onog treska kada si nasrnuo maljem na nju, a u ušima mi je zvonilo baš kao kad se stablo obara u gori, a sjećam se i slatkog mirisa krvi svuda oko sebe.«

«Sjećaš li se zaista ili sam ti ja pričao o tome?«

»Sjećam se svega od prvog dana kad smo zajednički isplovili.«

Starac ga pogleda svojim od sunca potamnjelim i iskrenim očima.

»Da si moj sin, poveo bih te sobom, pa kako bude«, reče on. »Ali, ti si sin svoga oca i svoje majke, a nalaziš se u čamcu koji donosi sreću.«

»Smijem li da se pobrinem za sardine? Znam i gdje ću nabaviti četiri mamca.«

»Imam ih još od ranog jutra. Usolio sam ih i stavio u sanduče.«

»Daj da ti donesem četiri nova.«

»Jednog«, reče starac. Nadu i sigurnost nije nikada sasvim gubio. Ali, sada, i nada i sigurnost se nadimahu u njemu kao da ih je vjetar uzvitlao.

»Dva«, reče dječak.

»Dva«, starac pristade. »Nisi ih ukrao?«

»Ne prezam od toga«, reče mladić. »Ali ove sam kupio.«

»Hvala«, reče starac. Bio je suviše prostodušan da bi se upitao otkad je postao tako skrušen i pokoran. Ali, znao je da je takav postao i bio je svjestan da to nije bilo ponižavajuće i da u tome nema gubitka pravog ponosa.

»Sutrašnji dan biće plodan u ovoj struji«, reče on.

»Gdje ćeš loviti?« zapita dječak.

»Daleko na pučini, a kada vjetar promijeni pravac, vratiću se natrag. Isploviću još prije no što svane.«

»Pokušaću da i onoga moga privolim da lovi daleko na pučini«, reče mladić. »Pa ako naiđeš na kakvu veliku ribu, tada ćemo moći da ti priteknemo u pomoć.«

»On ne ribari rado daleko na pučini.«

»Ne«, reče dječak. »Ali ja ću se napraviti kao da sam ugledao nešto što on ne može vidjeti, recimo neku ribu grabljivicu i tada će se on dati u potjeru za delfinima.«

»Zar mu je vid tako slab?«

»Skoro je slijep. «

»Čudnovato«, reče starac, »nije išao nikada u lov na kornjače. U tom' lovu se obično izgube oči.«

»Ali, i ti si išao godinama u lov na kornjače kraj Moskitove obale, a oči su ti ipak dobre.«

»Ja sam neobičan starac.«

»Samo, da li si sada zaista dovoljno snažan da izadeš na kraj sa velikom ribom?«

»Mislim da jesam. A pored toga, znam ti ja i puno majstorija kojima čovjek sve savlada.«

»Hajde da pribor odnesemo kući«, reče dječak, »pa da uzmem mrežu i da pođem u lov na sardine.«

Uzeli su alat iz čamca. Starac je nosio jarbol na leđima, a dječak drveni sanduk sa mrkim, savijenim, čvrsto isprepletanim konopcima, kukom i harpunom sa ručicama. Sanduci sa mamcima su ležali pod krmom čamca, pored malja koji je služio da se dotuku velike ribe. Niko ništa ne bi ukrao starcu, ali je ipak bilo bolje da se jedro i teški konopci prenesu kući, jer rosa nije dobra za njih, a i pored toga što je bio sasvim siguran da ga niko od mještana neće pokrasti, starac je smatrao da ljude izlaže nepotrebnom iskušenju ako ostavi kuku i harpun u čamcu.

Pošli su zajednički uz ulicu koja vodi do starčeve kolibe i ušli kroz vrata koja su bila otvorena. Starac nasloni jarbol sa obavijenim jedrima o zid, a i mladić tu spusti sanduk i ostali alat. Jarbol bješe skoro isto toliko dug koliko i ova jedina prostorija kolibe. Koliba je bila sagrađena od žilave kore pupoljka kraljevskih palmi, zvane »guano«, i u njoj se nalazio krevet, sto, stolice kao i ognjište na zemljanom podu gdje se moglo kuvati na drvenom uglju. Na mrkom zidu od presovanog, isprepletenog lišća žilavog guana visila je slika svetog Isusovog srca u boji kao i slika Gospe od Kobre. Ove relikvije su pripadale njegovoj ženi. Ranije je visila na zidu i fotografija njegove žene u boji, ali ju je skinuo, jer se pod pogledom sa slike osjećao suviše usamljen, i sada je slika njegove žene bila na polici u uglu pod njegovom čistom košuljom.

»Sta imaš za jelo?« upita mladić.

»Lonac žutog pirinča sa ribom. Hoćeš li probati?«

»Ne, ješću kod kuće. Da naložim vatru?«

»Nemoj, naložiću je kasnije. A mogu pojesti hladan pirinač.«

»Da uzmem mrežu?«

»Naravno.«

Mreže nigdje nije bilo, i mladić se sjeti časa kada su mu je prodali. Ali, ova komedija se odigravala svakog dana. Nije postojao nikakav lonac žutog pirinča sa ribom, a dječak je i za to znao.

»Osamdeset pet je srećan broj«, reče starac. »Kako bi ti se dopalo kad bih donio ribu, tešku hiljadu funti?«

»Uzeću mrežu i otići po sardine. Sjedi ti tu na suncu pored vatre. Hoćeš li?«

»Da. Imam jučerašnje novine i čitaću vijesti o bezbolu.«

Dječak nije znao da su i jučerašnje novine njegova izmišljotina. Ali starac ih izvadi ispod kreveta.

»Perino mi ih je dao u 'bodega'«, objasni on.

»Vratiću se čim uhvatim sardine. Staviću na led i svoje i tvoje a ujutru ćemo ih podijeliti. A kada se vratim, pričaćeš mi nešto o bezbolu.«

»Jenki ne mogu izgubiti.«

»Ali, plašim se Indijanaca iz Klivlenda.«

»Samo se pouzdaj u Jenkije, mladiću moj. Sjeti se Velikog Dimadža.«

»Plašim se oba tima, 'Tigrova' iz Detrojta kao i Indijanaca iz Klivlenda.«

»Čuvaj se, jer ćeš se inače plašiti i crvenih iz Činčinatija kao i Vajt Soksa iz Čikaga.«

»Prouči to dobro i ispričaj mi sve kada se vratim.«

»Šta misliš, kako bi bilo da kupimo loz koji se završava sa osamdeset pet. Sutra je osamdeset peti dan.«

»Možemo«, reče dječak. »Ali šta misliš o osamdeset sedam? — zbog tvog velikog rekorda.«

»A, to se ne događa dva puta. Nego, šta misliš da li bi mogao kupiti jedan sa brojem osamdeset pet.«

»Mogu da pogledam.«

»Loz, moj brajko. Za njega ti treba dva i po dolara. Ko bi nam pozajmio?«

»Lako je za to. Dva i po dolara mogu dobiti uvijek na zajam. «

»Pa i ja mislim da bi ih možda mogao dobiti. Nego, ja pokušavam da se ne zadužujem. Prvo se zadužiš. A poslije si obrao bostan.«

»Utopli se, stari«, reče dječak. »Ne zaboravi da je ovo septembar.«

»To je mjesec velikih riba«, reče starac. »U maju svako može biti ribar.«

»Sada idem po sardine«, reče dječak.

Kada se dječak vratio, starac je spavao na stolici, a sunce bješe već zašlo. Dječak uze sa kreveta staro vojničko ćebe i preko naslona stolice ogrnu njime starčeva široka pleća. Bila su

to neobično lijepa pleća, još uvijek puna snage uprkos starosti, i vrat je bio još snažan, i bore bjehu nevidljive kad je starac spavao a glava mu padala na grudi. Njegova košulja je bila toliko puta krpljena da je ličila na jedra, a zakrpe bjehu od sunca izbljedjele. Starčeva glava je izgledala vrlo stara, a kako su mu kapci bili pali na oči, čovjek bi posumnjao da nema ni trunke života u njegovom licu. Novine su mu ležale na koljenu, a težina njegove ruke držala ih je čvrsto na večernjem povjetarcu. Bio je bosonog.

Dječak ga je tu ostavio, a kada se vratio, starac je još uvijek spavao.

»Probudi se, stari«, reče dječak, i stavi svoje ruke na starčevo koljeno.

Starac podiže kapke i za časak je izgledalo kao da se vraća iz dalekih krajeva. Zatim se nasmiješio.

»No, što si to donio?« zausti.

»Večeru«, reče dječak. »Večeraćemo.«

»Nisam, znaš, ni gladan.«

»Hajde, samo jedi. Ne možeš ribariti ako ne jedeš.«

»Već sam jeo«, reče starac pa ustade, uze novine i presavi ih. Zatim poče da presavija ćebe.

»Ama ogri se tim ćebetom«, reče dječak. »Dok sam ja živ, nećeš mi, vala, loviti ribu a da prethodno što ne pojedeš.«

»Onda, živio mi dugo, a vodi računa i o sebi«, reče starac.

»Dobro, šta ima za jelo?«

»Crni pasulj, pirinač, pečene banane i kuvano povrće.«

Dečko je sve to donio sa Terasa u jednoj dvostrukoj porciji. Dva pribora za jelo — noževi, viljuške i kašike — nalazili su mu se u džepu i svaki od njih bio je omotan papirnom servijetom.

»Odakle ti to?«

»Od Martina. Njegovi su.«

»Moram mu se zahvaliti.«

»Već sam mu izrazio zahvalnost«, reče. »Nije potrebno da

mu zahvaljuješ.«

»Daću mu meso sa trbuha neke velike ribe«, reče starac.

»Da li je to činio za nas više nego jedanput?«

»Da, čini mi se.«

»Onda mu moram dati nešto vrednije od mesa sa trbuha. To je velika pažnja sa njegove strane.«

»Poslao je i pivo.«

»Pivo iz konzerve mi je najdraže.«

»Da, znam. Ali, ovo je iz boce. Hetijevo pivo, i moram mu vratiti bocu.«

»Vrio si ljubazan«, reče starac. »Da jedemo?«

»Već sam te pozvao«, reče mu dječak srdačno. »Ne bih htio otvarati kutiju dok ne sjedneš za sto.«

»Spreman sam«, reče starac. »Trebalo bi još samo da se umijem.«

Gdje da se umije? razmišljao je dječak. Seoska česma se nalazila još dvije poprečne ulice niže. Moram mu donijeti vode, mislio je dječak, i sapun, i ubrus. Zašto sam tako nebrižljiv? Treba da mu nabavim još jednu košulju i jedan kaput za zimu i bilo kakve cipele i još jedno ćebe.

»Jelo ti je izvrsno«, reče starac.

»Pričaj mi o bezbolu«, zamoli ga dječak.

»U američkoj ligi Jenki su kao što reko«, počeo starac sav ozaren.

»Danas su izgubili«, reče mu dječak.

»To je sitnica. Veliki Dimadžo je opet onaj stari.«

»Ali u timu sada igraju drugi.«

»Naravno. Ali on ih sve prevazilazi. U drugoj ligi, u meču između Bruklina i Filadelfije, navijam za Bruklin. I, tada, mislim uvijek na Dik Sislera i njegove duge udarce preko starog igrališta.«

»Bili su jedinstveni. Tukao je najduže lopte koje sam ikada vidio.«

»Sjećaš li se kad je dolazio na Terasu? Htio sam ga

povesti u ribolov, ali sam se suviše ustručavao da mu to predložim. Tada sam zamolio tebe da ga ti pozoveš, ali ni ti nisi imao smjelosti.«

»Znam. Bila je to velika greška. Možda bi pristao. I toga bismo se sjećali cijelog života.«

»Poveo bih rado u ribolov velikog Dimadža«, reče starac. »Kažu da je njegov otac bio ribar. Možda je bio siromašan kao i mi i možda bi nas razumio.«

»Otac velikog Sislera nije bio nikada siromašan, već je i on, otac, igrao u mojim godinama, u velikim ligama.«

»U tvojim godinama putovao sam na nekom jedrenjaku u Afriku i uveče sam gledao lavove na obali.«

»Poznato mi je, već si mi pričao o tome.«

»Da govorimo o Africi ili o bezbolu?«

»Radije o bezbolu. Pričaj mi o velikom Jon Mek Grou.«
Izgovorio je J mjesto Dž.

»I taj je imao katkad običaj da dolazi na Terasu. Ali, bio je neotesan i grub, i nesnosan kad bi popio koju više. U glavi su mu se stalno vrtjeli pored bezbola i konji. U svakom slučaju, nosio je uvijek u džepu listu sa imenima konja i često ih je pominjao na telefonu.«

»Bješe to veliki menedžer«, reče dječak. »Moj otac ga smatra najvećim.«

»Zato, što je ovdje boravio najčešće«, reče starac. »Da je Deročer produžio da i dalje svake godine dolazi ovamo, tvoj otac bi ga smatrao za najvećeg.«

»Pa ko je zapravo najveći menedžer? Lik ili Majk Gonzales?«

»Mislim da su jednaki.«

»A najbolji ribar si ti.«

»Ne, poznajem druge bolje.«

»Que va«, reče dječak. »Ima mnogo dobrih ribara a nekih i sasvim velikih. Ali, nijednog kao što si ti.«

»Hvala. To me čini ponosnim i srećnim. Nadam se da

neću naići na baš tako veliku ribu pa da sve naše predašnje pričanje ispadne laž.«

»Takve ribe nema, samo ako si još uvijek jak kao što tvrdiš.«

»Možda više i nisam tako jak kao što mi se čini«, reče starac. »Ali ja znam razne majstorije a pored toga sam još vičan i uporan.«

»Sada treba da legneš da bi ujutru bio svjež. Ja ću vratiti stvari na Terasu.«

»Onda, laku noć. Doći ću ujutru po tebe.«

»Ti si moj budilnik« reče dječak.

»Starost je moj budilnik« reče starac. »Zašto se stari ljudi bude tako rano? Da li zato da produže svoj dan?«

»Ne znam«, reče dečko. »Znam samo da mladići kao što sam ja spavaju čvrsto i dugo.«

»Sjećam se toga«, reče starac. "Probudiću te na vrijeme.«

»Ne volim da me onaj moj budi. Čini mi se onda kao da sam tada daleko ispod njega.«

»Znam.«

»Spavaj dobro, stari.«

Dječak izađe. Dok su jeli, svjetlost nije gorjela na stolu, i starac svuče pantalone i u pomrčini pride krevetu. On savi pantalone i od njih napravi jastuk. Zatim se uvi ćebetom i leže preko starih novina koje su pokrivale federe kreveta.

Zaspao je za tili čas i sanjao o Africi, kada je bio još mlad, i o dugim zlatnožutim obalama, kao i o bijelim obalama koje bjehu tako svijetle da ih je bolno gledati, i o visokim grebenima i velikim tamnim brdima. Sada je već svake noći živio na toj obali i u svojim snovima slušao je hujanje mora i gledao kako čamci urođenika plove po njemu. Dok je spavao, osjećao je miris katrana i kućine sa palube, i udisao miris Afrike koji je jutrom donosio vjetar s kopna.

Budio se obično kada bi osjetio vjetar sa kopna i onda se oblačio i odlazio da probudi dječaka. Ali te noći vjetar sa

kopna je dunuo suviše rano, i on je u snu znao da je suviše rano, i zato nastavi sa svojim snovima i vidje kako se bijeli vrhovi ostrva uzdižu iz mora, a zatim je sanjao o raznim lukama i plovidbama po Kanarskim ostrvima.

Više nije sanjao o burama, ni ženama, ni velikim događajima, ni grdanim ribama, ni bojevima, ni o takmičenjima ko će biti jači, ni o svojoj ženi. Sada je sanjao samo o naseljima, o predjelima i lavovima na obali. Oni su se igrali kao mlade mačke na suncu, i on ih je volio kao što je volio i dječaka. Nikada nije sanjao dječaka. Jednostavno bi se probudio, pogledao kroz otvorena vrata prema mjesecu, razvio pantalone i navukao ih. Pomokrio bi se napolju ispred kolibe i onda bi stao da se penje uz drum da probudi dječaka. Drhtao je od jutarnje hladnoće. Ali je znao da će se od drhtanja i hodanja ugrijati i da će uskoro zaveslati.

Vrata kuće u kojoj je dječak stanovao ne bjehu zaključana, i on ih otvori i uđe tiho, bosih nogu. Dječak je spavao u prvuj sobi na nekom ležaju i starac ga je lijepo mogao vidjeti pri mjesecini koja je sve više blijedjela. Pažljivo je uzeo njegovu nogu i držao je sve dotle dok se dječak nije probudio, okrenuo se i pogledao ga. Starac mu klimnu glavom, i dječak uze pantalone sa stolice kraj kreveta i obuče ih, sjedeći na krevetu.

Starac izađe kroz vrata a dječak pođe za njim. Bio je sanjiv i starac ga zagrl i reče: »Žao mi je.«

»Que va«, na to će dječak. »Takav je naš život.«

Spušitali su se niz obronak sve do starčeve kolibe i za cijelo vrijeme, dok su išli niz ulicu, prolazili su bosonogi ljudi noseći jarbole svojih čamaca.

Kada su dospjeli do starčeve kolibe, dječak uze klupčad konopca i harpun i udice, a starac je nosio na leđima jarbol sa omotananim jedrima. »Da li bi pio kafu?« upita dječak.

»Ostavićemo stvari u čamac i zatim ćemo je popiti.«

Kafu su pili iz neke kutije kondenzovanog mlijeka u krčmi gdje su ribari jutrom navraćali.

»Kako si spavao?« zapita dječak. Sada je čilo koračao, mada mu je još bilo teško da se sasvim rasani.

»Vrlo dobro, Manoline«, reče starac. »Danas sam tako siguran u sebe.«

»I ja sam«, odgovori dječak. »Sada treba da donesem tvoje i svoje sardine, pa i tvoj svježi mamac. Onaj moj nosi sam naš pribor. On ne želi da mu ga bilo ko nosi.«

»Ja sam drugačiji«, reče starac. »Dozvolio sam ti da nosiš stvari kad si imao pet godina.«

»Da, znam«, reče dječak. »Vraćam se odmah. Popij još jednu kafu. Ovdje uživamo kredit.«

On ode bosonog preko koralnog stijenja do ledinice gdje su čuvani mamci.

Starac je pio kafu polako. To je bilo sve što će okusiti cijeloga tog dana i bio je svjestan da je mora popiti. Odavno već nije mario za jelo i nikada nije ništa nosio sa sobom. Imao je bocu vode u pramcu malog čamca, i to bješe sve što mu je trebalo za cio dan.

Mladić se vratio sa sardinama i sa oba mamca zamotana u novine i oni pođoše niz stazu prema čamcu; osjećali su šljunak pod nogama, a onda podigoše čamac i otisnuše ga u vodu.

»Srećno stari.«

»Srećno«, reče starac.

On namjesti vesla obložena konopcem u karike, odupre se i poče da se izvlači kroz pomrčinu iz luke. I drugi čamci su se otiskivali na more, i sada su se čula njihova vesla kako pljuskaju po vodi mada ih on sada, kada se mjesec nalazio iza brežuljka, nije mogao vidjeti.

Kadikad bi neko progovorio u čamcu. Ali, najčešće je na njima vladao muk i čulo se samo udaranje vesala. Kada su izašli iz luke, svaki se upućivao prema onom mjestu gdje se nadao da će naći ribu. Starcu je bilo jasno da je trebalo ići daleko na pučinu, i on je ostavljao miris kopna za sobom i veslao je u čistom, jutarnjem dahu mora. Vidio je svjetlucanje

morske trave u vodi kad je veslao preko onog dijela mora koji su ribari nazvali dubokim ponorom jer je tu nastajala nagla dubina od sedam stotina aršina. Ovdje su se nalazile sve moguće ribe, jer se udaranjem struje o strme zidove morskog dna stvarao vrtlog. Tu su se okupljale ogromne količine sardela i sitne ribe, nekiput na najdubljim mjestima, i jato mastiljavih riba i ove su se noću pele do same površine gdje su se sve ribeputnice hranile njima.

U pomrčini je starac osjećao kako se približuje jutro i, dok je veslao, raspoznavao je treptavi zvuk letećih riba koje su izlazile iz vode i siktanje koje je dolazilo od njihovih ukočenih krila dok su letjele pored njega. Naročito je volio leteće ribe; one su bile njegovi najbolji prijatelji na okeanu. Bilo mu je žao ptica, naročito malih, nježnih morskih lasta, koje su neprestano letjele i tražile a skoro nikada ništa nisu nalazile, i on je mislio da je ptičji život teži od našega izuzev ptica grabljivica. Zašto se rađaju tako nježne i fine ptice, kao one morske laste, kada je more u stanju da bude tako grozno. Ono je dobroćudno i čarobno lijepo. Ali ono može biti tako strašno i to iznenada, i te ptice, koje su letjele i lepršale i lovile, sa onim njihovim sjetnim glasovima, suviše su krhke za more.

Mislio je o moru kao o la mar, kako ga ljudi zovu na španskom, kad ga vole. Katkad, oni što ga jako vole, govore rđavo o njemu, ali se ipak uvijek izražavaju o njemu kao o ženi. Neki opet od mlađih ribara, koji su raspolagali motornim čamcima kupljenim onda kada je ajkulina jetra donosila veliki prihod, govorili su o njemu el mar, dakle u muškom rodu. Govorili su o njemu kao takmacu ili kakvoj tvrđavi, pa čak i kao o neprijatelju. Ali, starac je uvijek mislio o njemu u ženskom rodu, kao o nečemu što može da uskrati ili pruži veliku milost, i kada je bilo divlje i rđavo, ono ipak nije bilo krivo. Mjesec utiče na njega kao na ženu, eto, tako je on mislio.

Veslao je sada ravnomjerno, i to za njega nije predstavljalo nikakav napor, jer se držao svoga tempa a

površina okeana je bila ravna, izuzev pojedinih vrtloga u struji. Trećinu svoga rada prepustio je struji a kada poče da sviće, on vidje da se nalazi dalje nego što je vjerovao da će se u to doba nalaziti.

»Čitavu sam nedjelju pretraživao dubine ovog ponora i nisam ništa uradio«, razmišljao je on. »Danas ću raditi na otvorenom moru«, razmišljao je on, »gdje se nalaze jato bonita i albakora a možda će se među njima naći i kakva velika riba.«

Prije nego što je sasvim svanulo, postavio je mamce i prepustio se struji. Jedan mamac se nalazio na dubini od 40 aršina, drugi na 75 a treći i četvrti duboko dolje u plavom moru, u dubini od 100 do 125 aršina. Svi su mamci visili glavom okrenuti nadolje; vrh udice bio je zaboden čvrsto u ribu-mamac a cio ostali slobodni dio, luk i drška, bjehu pokriveni sardinama. Svaka sardina je bila probodena kroz oči tako da su one činile poluvijenac oko čelika koji je kroz njih prolazio. Nije bilo mjesta na udici koje svojim dobrim ukusom i prijatnim mirisom ne bi privuklo kakvu veliku ribu.

Dječak mu je dao dva sitna svježa tunja ili albakore koji su visili na najdonjim konopcima kao olovni tegovi, a na drugim je imao veliku, plavu skušu kao i jednu sardelu koju je jednom već upotrijebio. Ali, one su se nalazile još uvijek u dobrom stanju i bile su okružene ukusnim sardinama koje su ih činile još mirisnijim i primamljivijim. Svaki konopac, debeo kao kakva veća olovka, bješe vezan za svježi, sočni štap, koji je pri najmanjem trzaju ili dodiru mamca morao zadržati, a svaki kanap je imao još po dva klupčeta od 40 aršina koja su mogla biti privezana za druge rezervne smotuljke, tako da je u slučaju potrebe riba mogla da odviše i preko tri stotine metara konopca.

Sada je starac posmatrao položaj tri štapa i veslao pažljivo da bi održavao konopce u određenim dužinama. Bilo je sasvim svijetlo i sunce tek što nije granulo.

Blijedo sunce se pojavi iz mora, i starac je vidio druge čamce rasute po struji dosta blizu obale. Zatim sunce sinu sjajnije i treperenje se osu iznad vode, i onda, kada se potpuno diglo, bljeskalo je na glatkoj pučini, tako da ga oči zabolješe, a on je veslao ne gledajući ga. On je gledao u vodu i posmatrao je konopce koji su se spuštali pravo u tamno more. Držao ih je uspravnije nego iko drugi, tako da se u svakom sloju mračnih dubina struje nalazio po jedan mamac za svaku vrstu ribe koja bi plivala tu u blizini. Međutim, udice drugih ribara nosila je struja i dešavalo se da su one bile u dubini od sto aršina dok su ribari mislili da se nalaze na šezdeset aršina.

Ali, mislio je, držim ih baš kako treba. Samo, više nemam sreće. Ko zna? Možda danas? Svaki dan je nov dan. Dobro je kad čovjek ima sreću. Tačnost mi je ipak draža. I onda, kada sreća, dođe, spreman si.

Sunce se pelo nebom već puna dva sata i oči ga više nisu boljele kad je gledao prema istoku. Na vidiku su bila još svega tri čamca, i činilo se da su vrlo mali i sasvim blizu kopna.

Cijeloga života jutarnje sunce mi je peklo oči. Pa ipak, one su još dobre. S večeri mogu slobodno gledati pravo u njega, oči mi ne zasjeni. A ono je svečeri jače. Ali, jutrom mi zadaje bol.

Tog trenutka spazio je pticu — fregatu, dugih crnih krila kako kruži na horizontu ispred njega.

Brzo je padala: obrušavala se okomito, krila povijenih unazad, i zatim je ponovo kružila.

»Nešto ima«, reče starac. »Ne vreba ona samo tek tako.«

Veslao je polako i ravnomjerno prema mjestu gdje je ptica kružila. Nije se žurio i svoje konopce je i dalje zatezao i popuštao. U struji je plovio nešto brže, ali je zatezao konopce još uvijek besprijekorno, mada nešto nervoznije nego prije no što je pošao za pticom.

Ptica se diže u vazduh i kružila je opet nepokretnih krila. Zatim se iznenada ustremi, i starac vidje kako se, nad površinom, leteće ribe očajno rasprštaše.

»Delfin«, glasno zausti starac. »Ogroman delfin.«

Ostavi vesla i izvuče iz pramca neki kratak kanap. Kanap je imao udicu od žice i udicu srednje veličine, i on prikači kao mamac jednu od sardina. Prebaci ga preko ograde i pričvrsti za jedan prsten na pramcu. Zatim stavi mamac i na drugi konopac i ostavi ga sklupčanog pod pramcem u sjenci. Onda opet zavesla i posmatraše crnu pticu dugih krila, koja je sada šestarila nad samim morem.

Dok ju je posmatrao, ptica se ponovo ustremi zabačenih krila, a kada se dade u potjeru za letećim ribama, zamahnu snažno i uzaludno krilima. Starac je vidio lako nadimanje vode koje prouzrokuju veliki delfini kad idu u potjeru za gonjenim ribama. Delfini su sjekli vodu pod letećim ribama a zatim bi, kad bi se ptice sunovratile u dubinu, munjevito nestajali pod vodom. To je veliko jato delfina, mislio je on. Razvili su se široko i leteće ribe imaju malo izgleda da se izvuku. A ptica nema nikakvog izgleda. Leteće ribe su isuviše velike za nju, a uz to i plivaju strašno brzo.

Posmatrao je leteće ribe, koje su se neprestano gubile i pojavljivale, kao i bezuspješno nastojanje ptice. Ovo jato mi je umaklo, mislio je on. Lete ti one i brzo i daleko. Ali, možda će mi poći za rukom da susretnem koju zakasnijelu od njih, a možda ih sada opkoljava moja velika riba. Moja velika riba mora da je negdje u blizini.

Oblaci iznad kopna narastoše sada poput brda, a obala je bila još samo duga, zelena linija sa sivoplavim brežuljcima iza sebe. Voda postade tamnoplava, tako tamna da je izgledala skoro grimizna. Kad bi pogledao u dubinu, vidio bi crvene alge planktona u tamnoj vodi i neobičnu svjetlost koju je sada rasipalo sunce. Posmatrao je svoje udice i vidio kako se gube vertikalno u vodi, i radovao se što je bilo mnogo planktona, jer je to značilo da tu riba mora biti obilato. Neobična svjetlost kojom je sunce, sada kada je odskočilo, bojilo vodu, kao i oblici oblaka nad kopnom, predskazivali su dobro vrijeme. Ptica je, pak, bila sada skoro izvan vidika i ništa se nije pokazivalo na površini vode sem nešto žutog, od sunca izbljedjelog sargasomorskog korova i ljubičastih, čvrstih oblika, svjetlucavog piktijastog klobuka otrovne meduze koja se kretala pored samog čamca. Naginjala se na stranu, pa se opet uspravljala. Vrtjela se veselo kao mjehur sa svojim dugim smrtonosnim crvenim koncima što su se skoro jedan metar vukli po vodi.

»Aagna mola«, reče starac, »ti kurvo.«

Stojeći na mjestu najzgodnijem za veslanje, pogleda u vodu i opazi sitne ribe, iste boje kao i otrovni konci kako plivaju između njih, i tananu sjenku koju su bacale meduze. Ribice su bile imune protiv toga otrova. No ljudi nisu, pa bi se kada bi, dok se starac bori s ribom, konci obavili užad i ostali tako da vise, sluzavi i ljubičasti, dobijali plikovi i rane po rukama i šakama. Otrov agna mola djelovao je brzo i pekao kao poslije udarača bičem.

Svjetlucavi klobuci bjehu čarobno lijepi. Ali su bili

najpodmukliji od svega što se krilo u moru, a starac je gledao sa zadovoljstvom kada bi ih morske kornjače proždirale. Kada ih kornjače spaze, približe im se sprijeda, zatvore oči, tako da budu savršeno zaštićene oklopom, i proždiru ih — otrovne konce, i sve ostalo. Starac je posmatrao rado kad ih kornjače zgrabe, ali on ih je i sam, sa uživanjem, gazio na obali poslije bure, i slušao kako pršte kada bi ih svojim tvrdim cipelama razmrskavao.

Volio je zelene kornjače kao i one što su im glave slične jastrebu, zbog njihove elegancije i brzine i vrijednosti, a gajio je prijateljski prezir prema onim ogromnim, glupim, u žutom oklopu, neobičnim u svojoj ljubavnoj igri, koje su gutale tako zadovoljne, zatvorenih očiju, otrovne meduze.

Kornjače nisu imale za njega ničeg mističnog, mada se dugo godina vozio u čamcima sačinjenim od kornjačinog oklopa. Zalio ih je sve, čak i velike kornjače, koje su bile duge kao i njegov čamac i težile jednu tonu. Najveći broj ljudi nema srca prema kornjačama, jer srce kornjače kuca još mnogo časova pošto bude ubijena i raskomadana. Ali, razmišljao je starac, i ja imam isto takvo srce, a moje noge i ruke su iste kao njihove. Jeo je njihova bijela jaja, da bi ojačao. Jeo ih je tokom cijeloga maja da bi se u septembru i oktobru mogao ponijeti s velikim ribama.

Pio je, takođe, svakoga dana, po šolju ribljev ulja iz suda koji je ličio na bubanj, i to u kolibi gdje su mnogi ribari ostavljali svoj alat. Stavljao ga je svima ribarima — kad bi ga željeli — na raspolaganje. Ukus toga ulja bio je skoro svima odvratniji nego ustajati u doba kada su se obično dizali, a pored toga bio je dobar i protiv svih nazeba i gripa, a koristio takode i očima.

Starac pogleda uvis i vidje kako ptica opet kruži.

»Našla je ribu«, reče starac. Ni jedna leteća riba nije sjekla površinu a nisu se vidjele ni male, usamljene ribice. I dok je starac tako posmatrao, jedan mali tunj skoči u vazduh, prevrte

se i zari se glavačke u vodu. Tunj zasija poput srebra na suncu i, kada se ponovo nađe u vodi, pojavi se još jedan, zatim drugi, i oni su skakali u svim pravcima i udarali kao bičem po vodi koja se preli pjenom i onda se dadoše u potjeru, dugim skokovima, za ribicama. Opkoliše ih i počeše da im se primiču.

Uhvatio bi ih da ne plivaju suviše brzo, mislio je starac, i gledao kako se jato probija kroz vodu i kako se ptica spušta i gnjura za ribicama koje su, obuzete panikom, jurile tamo-amo po površini.

»Ptica je od velike pomoći«, reče starac. Baš u tom trenutku zateže se uže pod njegovim nogama i on ostavi veslo i osjeti težinu malog tunja koji se koprcalo dok je zatezao uže i počeo da ga izvlači. Trzanje je postajalo sve jače dok je izvlačio, i on vidje u vodi plava leda ribe i zlatnu boju njenih bokova prije nego što ju je bacio u čamac. Ona je ležala cijela cjelcata i obla na suncu i buljila svojim neinteligentnim očima dok je brzim trzajima i udarcima svoga glatkog i pokretnog repa o bok čamca sebi uništavala život. Starac je udari iz dobroćudnosti po glavi i baci je, dok joj je tijelo još drhtalo, u sjenku ispod čamca.

»Albakora«, reče glasno. »To će biti izvrstan mamac. Biće da ima deset funti.« Nije se sjećao kada je prvi put počeo sam sa sobom govoriti naglas. U staro doba, kada bi bivao sam, pjevao je, a nekad je pjevao noću, u šmaku ili čamcu od kornjačinog oklopa, dok bi sam na straži stajao sa veslom. Vjerovatno je počeo da govori sam sa sobom, kada bi ostao sasvim sam, onda kada ga je dječak napustio. No više se ne sjeća. Kad bi on i dječak zajedno ribarili, govorili su obično tek kada bi bilo potrebno. Pričali su samo noću ili kada nisu mogli zbog nevremena da isplave iz luke. Na moru se smatralo vrlinom ne govoriti suviše i starac se toga uvijek držao i poštovao. Sada je, međutim, svoje misli glasno izražavao, jer time nikom nije dosađivao.

»Da me drugi čuju kako govorim glasno, mislili bi da sam

pošašavio«, reče on. »Ali, pošto ja to nisam, sasvim mi je svejedno. Bogati imaju radio u čamcu pa im on priča. I slušaju vijesti o bezbolu.«

Nije sada vrijeme da se misli na bezbol, razmišljao je. Vrijeme je sad da se misli samo na jednu jedinu stvar. Na onu za koju sam rođen. Možda je, eto, neka velika riba u blizini ovog jata, razmišljao je. Uhvatio sam samo jednu zlehudu albakoru, ali, one su se dale — daleko na pučini — na posao, a inače su vrlo brze. Sve što danas izlazi na površinu kreće se brzo i u pravcu sjeveroistoka. Da li zbog dnevne svjetlosti? Ili je to vremenski predznak, meni nepoznat?

Više nije vidio zelenilo obale, već samo vrhove plavih brežuljaka, koji su se bijeljeli kao da su bili pokriveni snijegom, i oblake koji su se, kao snježna brda, nadnosili nad njima. More je bilo sasvim tamno a svjetlost je stvarala prizme u vodi. Bezbojni djelići planktona bili su sada od sunca, koje se visoko diglo, kao razjedeni, i starac je vidio još samo visoke prizme u modroj vodi dubokoj jednu milju, gdje su njegovi konopci nestajali pod pravim uglom.

Tunjevi — ribari su zvali sve takve ribe tunjevima i razlikovali ih po imenu samo onda kada su ih nosili na pijacu ili ih namjeravali dati u zamjenu za mamce — opet su iščezli u dubini. Sunce bješe sada vrlo jako i starac ga je osjećao na svom potiljku prilikom veslanja a osjećao je kako mu znoj curi niz leđa.

Mogao bih sasvim prosto da prepustim čamac struji, mislio je on, da spavam i da vežem konopac nekoliko puta oko prstiju na nogama, kako bi se u slučaju potrebe probudio. Ali, danas je osamdeset peti dan pa bi danas trebalo da ulovim nešto vrijedno.

Dok je posmatrao udice, vidje kako jedan od svježih pruteva jako zadrhta.

»Da«, reče on, »da«, i ostavi vesla i ne udari njima o čamac. On poteže konopac, uhvati ga između palca i kažiprsta

desne ruke. Nije osjećao ni pritisak ni težinu; konopac je visio labavo. Ovo se zatim ponovi. To bješe sada kao neki probni trzaj, kratkotrajan i lak, a on je tačno znao šta to znači. U dubini od stotine aršina, marlin je proždirao sardine, koje su pokrivala vrh i koljeno udice, gdje je šiljak, iskovan rukom, virio iz glave malog tunja.

Starac je držao pažljivo i labavo konopac i lijevom rukom ga brižljivo skinu sa štapa. Sad je mogao pustiti da mu klizi preko ruke a da riba ne osjeti ni najmanji trzaj.

Ovog mjeseca, pa još kad se uzme u obzir koliko se daleko otisnuo od obale, riba mora da je ogromno velika, razmišljao je. Jedi, ribo! Jedi! Izvoli samo! Kako su svježe, kao i ti, ribo, u dubini od šest stotina stopa u mraku ove hladne vode. Okreni se još jednom u tmimi i vrati se i pojedj ih.

On osjeti lako, fino trzanje, zatim još jači trzaj, jer se glava sardine sa udice teže skidala. Poslije toga ne dogodi se ništa.

»Dođi«, reče starac glasno. »Načini još jedan krug. Samo ih pomiriši. Zar nisu ukusne. Pojedj ih ljudski a poslije njih na redu je tunj. Čvrst i hladan i ukusan. Ne ustručavaj se, ribo. Pojedj ih!«

Iščekivao je sa konopcem između palca i kažiprsta, gledajući istovremeno i u ostale konopce, jer je riba mogla isplivati naviše ili se spustiti naniže. Zatim se osjeti opet lak trzaj.

»Zagrišće«, reče starac glasno. »Daj bože da zagriže.«

Ipak nije zagrizla. Izgubila se a starac i ne opazi.

»Nije mugla da ode«, reče on. »Za ime Hrista, nije se mogla izgubiti. Samo se okrenula. Možda se prethodno malo zakačila za udicu i sada se prisjetila.«

Tada on osjeti kako nešto lagano dodirnu konopac i on bi srećan.

»Samo se okrenula«, reče on. »Zagrišće.« Bio je srećan što osjeća lagano trzanje, a onda osjeti nešto čvrsto i nevjerovatno teško. To bješe težina ribe i on olabavi konopac, i puštaše ga

sve niže, niže, niže, odmotavajući prvi od dva rezervna klupčeta. I dok je konopac lagano klizio preko starčevih prstiju, mogao je još uvijek osjetiti veliku težinu, mada je pritisak njegovog palca i kažiprsta bio skoro neprimjetan.

»Kakva riba«, reče on. »Sad ju je uhvatila ustima poprijeko i sada je vuče sobom«.

Zatim će se okrenuti i progutati je, mislio je. To nije izgovorio, jer je znao, kada se govori unaprijed o nečemu dobrom, može ono i da se izjalovi. Znao je kakva je to morala biti ogromna riba i on je već vidio u mislima kako se sa tunjem koga je držala poprijeko u ustima udaljuje. U tom trenutku on osjeti kako se ona više ne kreće, ali osjećaj težine još nije izgubio. Zatim, ona postaje teža i on odvi još više konopca. Jednog trenutka on ga pritisnu jače palcem i kažiprstom i težina se poveća i povuče pravo u dubinu.

»Zagrizla je«, reče on. »Sada ću je pustiti da pojede natenane.«

Dozvolio je da mu kanap klizi niz prste dok je lijevu, slobodnu ruku pustio i pokušao da veže slobodne krajeve oba rezervna klupčeta za ušicu dva rezervna smotuljka sljedećeg kanapa. Sada je bio spreman. Imao je u rezervi tri kanapa od po četrdeset aršina, osim klupčeta kojim se sada služio.

»Jedi još malo«, reče on, »dobro progutaj.«

Gutaj tako da ti se šiljak zabije pravo u srce i da te ubije, mislio je. Zatim izađi na površinu i dopusti da te ubodem harpunom. Lijepo. Jesi li spremna? Da li si se dugo gostila?

»Sada«, reče glasno i sa obje ruke izvuče konopac u dužini od gotovo jednog metra i onda zape još jednom, i zatim povuče konopac iz petnih žila.

Ništa se ne zbi. Riba se samo dalje polako kretala i starac je nije mogao podići ni za jedan palac. Njegov konopac bješe jak i namijenjen teškim ribama, i on ga je tako zatezao preko leđa da kapljice vode počese prskati iz njega. Tada konopac počeo da pravi u vodi tihi, šišteći šum i on ga je još uvijek držao

i odupirao se u trzanju. Čamac stade da se kreće lagano prema sjeveru.

Riba je plivala mirno i oni su plovili tihom vodom. Ostali mamci bjehu još uvijek u vodi, ali drugog izlaza nije bilo.

»Želio bih da se dječak nalazi kraj mene«, reče starac glasno. »Jedna me riba vuče i ja sam u stvari sad zalogaj koji vuku. Mogao bih zategnuti konopac, ali bi tada ona bila u stanju da ga prekine. Moram ga držati što bolje mogu i po potrebi ga produžavati. Daj, bože, da samo putuje i da ne ode dublje.»

Držao je kanap, zategnut preko leđa i gledao je u njegov kosi položaj u vodi, kao i u čamac koji se kretao ravnomjerno prema zapadu.

To će je stati glave, razmišljao je starac. Nije u stanju da izdrži dugo. Ali poslije četiri sata riba je još uvijek plivala prema otvorenom moru, vukući za sobom čamac, a on je još uvijek držao zategnut konopac preko leđa.

»Bilo je podne kad je zagrizla udicu«, reče on. »A još je nisam ni vidio.«

Prije nego što je ulovio ribu, stavio je na glavu veliki slamni šešir i on ga je sada grebao po čelu. Bio je žedan, te kleče i pažljivo, da ne bi pomjerio konopac, isteže se, što je više mogao, prema boci sa vodom. Otvori je i uze jedan gutljaj. Zatim se nasloni na pramac da bi se odmorio. Sjedio je na nerazapetom jarbolu i jedru i nije se trudio da razmišlja, već je samo želio da to sve izdrži.

Onda se okrenu i vidje da se kopno više nije ni naziralo. Sasvim je svejedno, pomisli on. Mogu se vratiti natrag, orijentišući se pomoću odbljeska svjetlosti iznad Havane. Još ima dva sata do zalaska sunca i možda će prije tog doba ona izroniti. Ako to ne učini sada, onda će izroniti kad mjesec zasija. Ako i tada to ne bude, onda će možda izroniti kada sunce grane. Nije me uhvatio još nikakav grč i osjećam se dovoljno snažnim. Najzad, ona ima udicu u ždrijelu a ne ja.

Ali, kakva mora da bude riba koja tako vuče! Mora da je dobro zagrizla. Da mi je samo jednom da je vidim kako bih saznao kakvog imam protivnika.

Cijele te noći riba nije promijenila kurs, niti pravac, koliko je to starac mogao da razabere po položaju zvijezda. Poslije zalaska sunca zahladi i znoj se sušio hladeći starčeva leđa, njegove ruke i njegove stare noge. U toku dana, uzeo je džak kojim je bio pokrio sud sa mamcem i prostro ga na suncu da bi se osušio. Kada je sunce zašlo, on ga ogrnu oko vrata, tako da mu je visio niz leđa.

I on ga pažljivo podmetnu pod konopac koji se spuštao preko njegovih leđa. Džak ublaži, poput jastuka, pritisak konopca i on pronade položaj u kome se skoro ugodno osjećao. Položaj bješe stvarno samo unekoliko manje neugodan nego prije, ali njemu se činio skoro prijatan.

Ni ja njoj, ni ona meni — jedno drugom ne možemo ništa učiniti, razmišljao je. Sve dok tako vuče.

U jedan mah ustade i pomokri se preko ivice čamca i pogleda prema zvijezdama i prokontrolisa svoj kurs. Konopac bješe kao kakva fosforescentna pruga koja je padala pravo sa njegovih leđa u vodu. Sada su napredovali sporije i svjetlost iznad Havane bješe slabija i on je znao da sada struja skreće prema istoku. Ako više ne budem vidio tračke svjetlosti nad Havanom, znači onda da idemo dalje prema istoku, razmišljao je. Jer, da je kurs ribe ostao nepromijenjen, trebalo bi da ih vidim još nekoliko časova. Kakvi li su današnji rezultati Velike lige, pitao se. Da čovjek sada ima radio, bilo bi izvanredno. Zatim pomisli, pa, razmišljaš cijelo vrijeme samo o tome. Misli, more, o tome šta sad da radiš. Ne smiješ praviti gluposti.

Onda reče glaspo: »Eh, da mi je dečko sada ovdje! Da mi pomogne i da sve ovo vidi.«

Niko ne bi smio da ostane u starosti sam, razmišljao je. Ali to je neminovno. Ne smijem zaboraviti da pojedem tunja prije nego što se ukvari, da me snaga ne bi izdala. Ne zaboravi, ma

kako to nerado činio, da ujutru rano jedeš. Ne zaboravi, reče sam sebi.

U toku noći dva delfina približiše se čamcu i on ih je čuo kako se prevrću i cmokću. Umio je da razlikuje duvanje mužjaka, slično frktanju, od uzdisanja ženke.

»Dobra bića«, reče on. »Igraju se i šale i vole se. Oni su nam braća, kao i leteće ribe.«

Onda osjeti samilost prema velikoj ribi koju je uhvatio. Čudesna je i neobična i ko zna koliko je stara, mislio je. Nikada ranije nisam uhvatio ribu koja je bila tako snažna i koja se tako čudno ponaša. Možda je isuviše pametna pa će skočiti. Mogla bi me svojim skokovima ili iznenadnim izbijanjem na površinu uništiti. Ili, možda je ranije već nekoliko puta progutala udicu pa sad zna kako se treba boriti. Nema ni pojma da joj je protivnik samo jedan jedini čovjek i da je taj čovjek starac. Nego, da grdne li ribe, para će vrijedjeti ako joj samo meso bude dobro. Ona je kao čovjek zgrabila mamac i vuče ga baš kao i čovjek i priprema se bez panike za odbranu. Da li je bilo šta smislila, ili je prosto očajna kao i ja.

Sjetio se dana kada je upecao jednog od para marlina. Mužjak pušta uvijek ženku da zagriže prva, i upecana riba, ženka, počinje da se, obuzeta panikom, očajnički brani i zato se brzo iscrpi, a za cijelo vrijeme mužjak je ostao kraj nje, prolazio ispod konopca i kružio sa njom na površini. Mužjak se nalazio tako blizu nje da se starac uplašio da će mužjak svojim repom, oštrim kao kosa, i skoro iste veličine i oblika, presjeći konopac. Kada je starac probio ženku kukom za ribe i počeo je udarati, i onda kad joj je držao čvrsto kljun, nalik na rapir, i tukao je maljem po glavi sve dotle dok joj boja ne postade slična onoj na podlozi ogleдалa, i kada ju je uz pomoć dječaka podigao na palubu, mužjak je bio za sve vrijeme pored čamca. Zatim, kada je starac pokušavao da razmrsi konopce i pripremao harpun, mužjak skoči visoko, sasvim pored čamca, da bi vidio gdje mu se nalazi ženka i onda ga nestade u dubini;

njegova krila, boje lavendera, u stvari njegova grudna peraja, raširio je svom širinom, i sve su mu se pruge mogle vidjeti. Bio je divan, starac se sjećao, i bio je uporan.

To je bila najžalosnija epizoda koju je ikada doživio, razmišljao je starac. I dječak je bio tužan i molili smo je za oproštaj i ubili smo je brzo.

»Htio bih da je dječak ovdje«, reče glasno i namjesti se ugodno na daskama pramca i osjeti preko konopca, koji je držao na leđima, snagu ribe koja se neprekidno kretala prema, bog te pita, kakvom cilju.

Dobro bi bilo da je već jednom, pomoću lukavstva, prisili da izabere cilj, sjetio se starac.

Njen cilj je bio da ostane duboko u tamnoj vodi, daleko od svih zamki i prevara i lukavstava. Moj cilj je bio da odem dalje od svih ljudi. Dalje od svih ljudi na svijetu. Sada smo, od podneva vezani riba i ja. I nikog nema da nam pomogne.

Možda i nije trebalo da budem ribar, razmišljao je. Nego, rođen sam da budem to. Moram se svakako podsjetiti, čim svane, da pojedem tunja.

U cik zore nešto je povuklo za jedan od mamaca, koji su se nalazili iza njega. Ču kako se štap lomi i konopac odvija preko ograde čamca. Izvadi u mraku nož iz korica i kada je uspio da prebaci svu težinu na svoje lijevo rame, onda je povukao unazad i presjekao konopac o drvo ograde. Zatim presiječe konopac najbliži njemu i u mraku pričvrsti slobodne krajeve rezervnog klupčeta. Radio je spretno jednom rukom, a jednom nogom je stajao na klupčadima da se ne bi kotrljala dok im je vezivao čvorove. Sada je imao šest rezervnih klupčadi. Dva od svakog mamca koje je presjekao, a pored toga i dva od mamca koji je riba zagrizla; svi su oni bili povezani.

Kad svane, razmišljao je, vratiću se mamcu na dubinu od četrdeset aršina i njega ću presjeći i privezati za rezervno klupče. Biće da sam izgubio dvije stotine aršina dobrog

katalonskog cordela i udice i ušice. To se može nadoknaditi. Ali kako nadoknaditi gubitak ako neka riba zagriže konopac i presiječe ga. Koja li je to riba maločas zgrabila mamac? Možda marlin ili sabljarica, širokih čeljusti, ili ajkula. Nisam je osjetio. Moram se ove brzo otarasiti.

Glasno je rekao: »Eh, da mi je dečko sada ovdje!«

Ali, dečka nemaš, pomisli. Samo si ti, sam i biće bolje da se vratiš posljednjem konopcu, ne obzirući se da li je mračno ili ne, i presiječeš ga i pričvrstiš dva rezervna klupčeta.

Tako je i učinio. Bilo je teško raditi u mraku a jednom prilikom riba podiže veliki talas koji ga obori na pod i rasiječe ga ispod oka. Tanak mlaz krvi poteče mu niz obraz. Ali, ona se zgruša i sasuši prije nego što je skliznula do brade i on se zatim vrati na pramac i nasloni na drvo. Popravi džak i pažljivo namjesti konopac, tako da mu pade preko još neopterećenog dijela leđa, i, dok ga je tako držao ukotvljenog preko svojih pleća, ispita pažljivo trzanje ribe i zatim procijeni kojom se brzinom kretao čamac.

Zašto je trgnula u stranu, pomisli on. Žica je sigurno skliznula niz njena brežuljkasta leđa. Svakako, leđa je manje bole nego mene, ali, ne može ona vući beskonačno čamac, ma kolika da je. Sad je sve otklonjeno što bi moglo da pravi smetnje a, pored toga, ima i mnogo rezervnog kanapa — sve što je potrebno.

»Ribo«, reče on blago i jasno. »Ostaću s tobom dok ne umrem.«

Ostaće ona sa mnom, starac pomisli, i tako iščekivaše da svane. Bilo je hladno pred svitanje i on se pripi uz drvo da se zagrije. Izdržaću toliko koliko i ona, razmišljao je. I pri prvoj svjetlosti vidje kako se čamac diže i spušta. Čamac se neprekidno kretao a kada se ukaza prvi tračak sunca, ono se nalazilo s desne strane starčevog ramena.

»Kreće prema sjeveru«, reče starac. »Struja nas je skrenula daleko prema istoku«, mislio je. »Dobro bi bilo da se vrati niz struju. To bi značilo da se umorila.«

Kada se sunce još više diglo, shvatio je da se riba nije umorila. Postojao je samo jedan povoljan znak. Nagib konopca je govorio da je plivala na manjoj dubini. To još nije značilo da će iskočiti, pomislio je. Ali mogla je.

»Bože, pusti je da skoči«, reče starac. »Imam dovoljno konopca.«

Možda će je, ako malo više zategne, žica ozlijediti i onda će skočiti. Sada, kada je već svanulo, pusti je da skače da bi napunila svoje mjehurove duž leđa vazduhom i onda se neće moći dogoditi da, prije nego što umre, ode u dubinu.

On pokusa da pojača zategnutost, ali konopac, otkako je riba zagrizla udicu, nije bio nikada kao sada napet do svojih krajnjih granica i on osjeti otpor dok je vukao i onda shvati da se uže više nije moglo zatezati. Ne smijem ga više vući, pomisli. Svaki trzaj proširuje ranu od udice i onda ako skoči,

može se dogoditi da joj se izvuče. U svakom slučaju, osjećam se bolje na suncu a zasada i nemam potrebe da gledam u njega.

Na konopcu se vidio žuti korov ali starac je znao da to konopac čini još težim i zato je bio zadovoljan. To je bio žuti golfski korov koji je u toku noći svjetlucao tako jako fosforescentnim sjajem.

»Ribo«, reče on, »volim te i mnogo te poštujem. Ali ubiću te neminovno prije smiraja sunca.«

Nadajmo se tome, pomisli.

Jedna ptičica doletje sa sjevera do čamca. To je bila neka mala ptica pjevačica i ona je letjela nisko iznad vode. Starac je odmah vidio da je vrlo umorna.

Ptica sletje na krmu čamca i tu ostade. Zatim napravi nekoliko krugova oko starčeve glave i zadrža se na kanapu gdje bješe ugodnije.

»Koliko imaš godina?«, upita starac pticu. »Da li ti je to prvo putovanje?«

Ptica ga je gledala dok joj je govorio. Bila je suviše umorna da ispita konopac i ona se zaljuja na svojim nježnim nožicama.

»Jak je«, reče joj starac. »Suviše je jak. Da ti je noć bila spokojna, ne bi bila tako umorna. Kakve te ptice gone?«

Jastrebovi, pomisli on. Lete prema moru da bi naišli na vas. Ali, on ptici ne reče ništa, ona ga nije mogla razumjeti a uskoro će saznati za jastreba.

»Odmori se dobro, ptičice«, reče on. »Zatim odleti i potraži svoju sreću kao i svaki čovjek, kao i svaka ptica, kao i svaka riba.«

Govorio joj je to jer su mu leđa noćas utrnula i sada su ga užasno boljela.

»Ostani kod mene, ptičice«, reče. »Žao mi je što ne mogu razapeti jedro i povesti te sobom pri lakom povjetarcu što se diže. No, bar je sa mnom jedan prijatelj.« I baš tada riba trže i starac pade na pramac a možda bi ga i bacila preko ivice da se

nije pridržao i popustio konopac.

Ptica odletje kad kanap zadrhta a starac nije vidio kad je uzletjela. Desnom rukom pažljivo dodirnu konopac i primijeti da mu je ruka krvavila.

»Nešto mi je ozlijeđeno«, reče glasno i povuče konopac da bi vidio da li će riba skrenuti. Ali, kad je zategnuo do krajnje granice, on prestade s tim i odmjeri težinu.

»Osjećaš ga sada, ribo«, reče on. »A, bogami, isto tako i ja.«

On se osvrnu za pticom jer je želio njeno društvo. Ptica se izgubila.

Nisi ostala dugo, pomisli starac. No, tamo je svakako još surovije, tamo gdje si odletjela, sem ako se nisi dokopala obale. Kako sam mogao dozvoliti da me riba povrijedi tako naglim trzajem? Mora da sam bio glup. Ili možda zbog toga što sam posmatrao ptičicu i razmišljao o njoj. Sad treba da obratim veću pažnju na svoj posao, a onda da pojedem tunja kako bih sačuvao snagu.

»Želio bih da je dječak ovdje i da imam soli«, reče glasno.

Prebacujući teret konopca na lijevo rame i kleknuv pažljivo, on opru ruku u okeanu i držao je više od jednog minuta tako zagnjuren i posmatrao krvavi trag i neprestano pjenušanje vode oko ruke, a s kretanjem čamca nestajalo je krvi.

»Mnogo je usporila«, reče on.

Starac bi još držao ruku u slanoj vodi, ali plašio se drugog iznenadnog trzaja ribe i zato ustade i ispruži ruku prema suncu. Konopac je samo lako ozlijedio ruku. Ali, to bješe najpokretljiviji dio ruke. Znao je dobro da će mu ruke biti potrebne prije nego što se sve to svrši, a zatim nije ni želio da bude povrijeđen prije no što postigne cilj.

»Sada«, reče kada mu se ruka osušila, »moram pojesti malo tunja. Mogu ga dohvatiti rukom i pojesti ga na miru«.

On kleče i nađe tunja pomoću kuke koja se nalazila ispod

pramca i povuče ga k sebi, ali pazeći da ne dodirne zategnute konopce. Opet je držao konopac na lijevom ramenu i održavajući lijevom rukom ravnotežu on svuče ribu s kuke a ovu vrati na staro mjesto. Zatim kleče jednim koljenom na ribu i guleći s leđa, od glave pa sve do repa skinu tamnocrveno meso ribe. Kada je tako zgulio šest traka, raširi ih preko drveta na pramcu, obrisa nož o pantalone i uze kostur ribe za rep i baci ga u vodu.

»Sumnjam da ću je cijelu pojesti«, reče i pređe nožem preko jedne od traka. Osjećao je hladan oštar pritisak konopca, a lijevu mu ruku zahvati grč. Ona se čvrsto pripi uz konopac i on je pogleda s puno prijekora.

»I to mi je neka ruka«, reče. »Dobro, grči se ako hoćeš. Pretvori se u kandžu. Ništa ti neće pomoći.«

Dođi samo, pomisli on i pogleda pod kojim je uglom konopac padao u tamno more. Jedi sada, i to će ti ojačati ruku. Ruka nije kriva a ti si mnogo časova proveo sa ribom. Ali, sa njom si u stanju da budeš vječno. Pojedi tunja sada.

Uzeo je jedno parče i metnuo ga u usta i polako žvakao. Nije bilo neprijatno.

Dobro žvaći, mislio je, i izvuci sve sokove. Ne bi bilo loše da se jede sa malo limuna i soli.

»Kako si, ruko?« zapita ruku, ukočenu skoro kao mrtvu. »Pojేశću više, u tvoje zdravlje.«

On pojede drugo parče koje je presjekao nadvoje. Žvakao je pažljivo i zatim ispljuva kožu.

»Kako ti je, ruko? Da li je možda suviše rano da se zna?«

On zagriže još jedno veliko parče i poče ga žvakati.

»To je izvanredno punokrvna riba«, mislio je. »Srećan sam što nisam uhvatio delfina umjesto nje. Delfin je suviše sladak. A ova nije takva, i u njoj se još uvijek nalazi sva snaga.«

Čovjek mora biti praktičan, pomisli. Dobro bi bilo da imam soli. A ne znam da li će sunce ukvariti ili osušiti ono što

ostane i zato će biti bolje da sve pojedem mada nisam gladan. Riba je mirna i istrajna. Poješću sve i onda sam spreman.

»Strpi se, ruko«, reče on. »To činim zbog tebe.«

Htio bih nahraniti ribu. Ona mi je brat. Ali moram je ubiti i zato biti dovoljno snažan. Polako i svjesno on pojede sve što je ostalo od ribljih traka.

On se uspravi, čisteći ruku o pantalone.

»Sada«, reče »možeš pustiti konopac, ruko, ja ću raditi desnom dok se ne opametiš.« Lijevom nogom stade na teško uže koje je lijeva ruka držala i povuče unazad da bi se suprotstavio pritisku na leđima.

»Pomozi mi bože, da me grč prođe«, reče on, »jer ne znam šta riba namjerava.« Ali, ona je izgleda mirna, mislio je, i radi sve po planu. A kakav je moj plan? Moram ga prilagoditi njenom, s obzirom na njezinu veličinu. Ako skoči, mogu je ubiti. Ali, ona će se zauvijek zadržati dolje. Onda ću i ja, zajedno s njom, ostati zauvijek na dnu.

On protrlja zgrčenu ruku o pantalone i pokuša da otvori šaku. Ali, ona se nije otvarala. Možda će se otvoriti na suncu, pomisli on. Možda će se otvoriti kad svarim sirovog, jakog tunja. Ako hoću da je otvorim, otvoriću je bez obzira na sve. Ali, neću je otvarati silom. Neka se otvori sama od sebe. Uostalom, zloupotrebjavao sam je noćas kada je bilo potrebno da presiječem i vežem razne konopce.

On baci pogled po moru i osjeti kako je sada sam. Ali, vidje prizme u tamnim morskim dubinama i zategnuti konopac ispred sebe, i neobično talasanje u nepokretnom vazduhu. Oblaci su se gomilali pod pritiskom pasata i on ispred sebe vidje jato divljih plovki koje su se ocrtavale na nebu iznad vode. Jato zatim nestade i onda se opet pojavi, i on je znao da čovjek nije nikada sam na moru.

Sjetio se kako se neki ljudi plaše kada ploveći u malom čamcu izgube kopno iz vida a znaju da se nalaze u mjesecu koji obiluje nevremenom. Sada se nalazio u periodu uragana a kad

on ne duva, vrijeme je u tom mjesecu najljepše u toku cijele godine.

Ako predstoji uragan, čovjek na moru opaža uvijek dan ranije znake na nebu. Oni, na obali, ne mogu ih vidjeti jer ne znaju u šta da gledaju, razmišljao je. Svakako da i obala prouzrokuje razlike u oblicima oblaka, ali, sada se uragan neće dići.

On pogleda nagore i vidje bijele humuluse izvajane u nježne grudve sladoleda, a visoko iznad njih na septembarskom nebu bjehu perjasti tragovi cirusa.

»Lak brisa«, reče on, »ljepše vrijeme za mene nego za tebe, ribo.«

Lijeva mu ruka bješe još uvijek zgrčena ali se sada počeo polako otvarati.

Mrzim grč, pomisli on. To je podvala sopstvenog tijela. Ponižavajuće je da se u prisustvu drugih dobije proliv usljed trovanja hranom ili da se zbog toga povraća. Ali, grč — uvijek ga je smatrao za calambre — ponižava čovjeka, naročito onda kada je sam.

Da je dječak ovdje, mogao bi je protrljati i povratiti, mislio je. Ipak će se otvoriti.

Zatim mu desna ruka osjeti razliku u pritisku konopca i to prije nego što je opazio promjenu njegovog nagiba u vodi. A kada je konopac povukao k sebi i udario lijevom šakom snažno i neočekivano o butinu, spazi kako nagib konopca postaje sve blaži.

»Penje se«, reče on. »Pridruži se, ruko, molim te, hajde, pridruži se.«

Konopac se dizao lagano i ravnomjerno a zatim se ispred čamca nabra površina okeana i riba se pojavi. Izlazila je beskrajna i voda se slivala niz njene bokove. Blještala je na suncu a njena giava i leđa bjehu tamni i crveni dok su joj se pruge na slabinama prelivale u otvorenoj plavoj boji. Njen kljun bješe dug kao štap za bezbol i zaoštren kao rapir, tijelo

joj postoja paralelno s površinom vode, zatim kao gnjurac ponovo zaroni, i starac vidje kako tone, s repom nalik na veliku kosu, i kako konopac stade da se sve više zateže.

»Duža je dvije stope od čamca«, reče starac. Konopac se kretao brzo ali ravnomojno i ribu nije obuzela panika. Starac je pokušavao da objema rukama drži konopac ispod njegove krajnje granice zategnutosti. Znao je, ako neprekidnim pritezanjem ne privoli ribu da uspori, ona bi mogla da odmota cio konopac i prekine ga.

To je velika riba i moram je umiriti. Ne smijem nikada dozvoliti da postane svjesna svoje snage, ni svih onih mogućnosti koje nastaju njenim trzanjem. Da sam na njenom mjestu, zapeo bih iz sve snage i povukao — pa kud puklo da puklo. Ali, hvala bogu, one nisu tako inteligentne kao mi koji ih ubijamo; mada su plemenitije i sposobnije.

Starac je vidio mnogo velikih riba. Imao je prilike da vidi mnoge teške i preko pet stotina kilograma i ulovio je dvije takve grdosije u toku cijelog svog života. Ali, nikada sasvim sam. Sada, sam i daleko od kopna, privezan je za najveću ribu koju je ikada vidio, veću od svih za koje je ikada čuo, a lijeva ruka mu je bila još uvijek zgrčena kao kandže u orla.

Ipak će oživjeti, mislio je Starac. Sigurno će oživjeti da pomogne desnoj. Postoje tri stvari u bratskom međusobnom odnosu: riba i moje ruke. Mora se otvoriti. Nedostojno je nje da bude zgrčena. Riba je opet plivala sporije i kretala se uobičajenom brzinom.

Zašto je skočila, razmišljao je starac. Kao da je htjela da pokaže koliko je velika. Sad, doduše, znam. Htio bih i ja da joj pokažem kakav sam. Ali, onda bi vidjela i zgrčenu ruku. Neka misli da sam više čovjek nego što sam, a takav ću svakako i biti. Htio bih da sam riba, baš ova riba, u takvim okolnostima u kojima je i ona sada, pod uslovom da mi ostane volja i razum.

On se nasloni udobno na drvo i izdrža strpljivo sav bol, dok je riba plivala ravnomojno, a čamac se probijao lagano

kroz tamnu vodu. Kada je dunuo vjetar s kopna, more se malo uzburka i u podne starčeva lijeva ruka živahnu.

»Ribo, rđave vijesti za tebe«, reče on i podiže konopac preko džaka koji mu je pokrivaio leđa.

Osjećao se ugodnije, ali je patio, mada to nije priznavao.

»Nisam pobožan«, reče on. Ali, izgovoriću deset »Očenaša« i »Bogorodice djevo« samo da uhvatim ribu, a ako bude moja, otići ću na poklonjenje Kobreanskoj djevici. Eto obećanja!«

I on poče da se moli mehanički. Katkad je bio toliko umoran da se molitve nije mogao sjetiti i onda je riječi izgovarao brzo da bi sačuvao automatizam. »Bogorodice djevo« je lakše očitati nego »Očenaš«, pomisli on.

»Zdravo Marija, puna milosti gospodnje. Blagoslovena ti jesi među ženama i blagosloven plod utrobe tvoje. Majko božja, moli sad za nas, grešnike, kao i u času naše smrti, amen.« Zatim dodade: »Blažena djevice, moli se za smrt ove ribe. Ma koliko da je divna.«

Kada je očitao obje molitve i osjećajući se sad mnogo bolje, ali još uvijek pateći u istoj mjeri a možda još i više, on se nasloni na pramac i poče mehanički da mrda prstima lijeve ruke.

Sunce je sada grijalo, mada je laki povjetarac pirkao.

»Biće bolje da promijenim mamac na ovoj maloj udici kod pramca«, reče on. »Ako se riba riješi da izdrži još jednu noć, biće opet potrebno da jedem a vode imam još malo u boci. Ne vjerujem da ovdje mogu uhvatiti što drugo do delfina. Ali, ako ga pojedem svježeg, neće biti na odmet. Želio bih da se leteća riba spusti noćas na čamac. Ali, nemam svjetlosti da ih privučem. Leteća riba, ma koliko bila sirova, izvrsna je za jelo, i čovjek nema potrebe da je čereči. Moram sada štedjeti svaki djelić svoje snage. Isuse, nisam znao da je tako velika.«

»Ipak ću je ubiti«, reče on. »U svoj njenoj veličini i slavi.«

Mada to nije pošteno, mislio je, ali pokazaću joj šta sve

jedan čovjek može učiniti i izdržati.

»Rekao sam dječaku da sam neobičan čovjek. Sada je trenutak kad to treba i dokazati.«

Hiljadu puta je to već dokazao, pa ipak to još nije značilo ništa. Sada je opet dokazivao. Uvijek je morao ponovo dokazivati, a nikada nije mislio o prošlosti kada se nalazio u takvim trenucima.

Bilo bi dobro da riba zaspi i onda bih i ja spavao i sanjao lavove. Zašto li su mi to lavovi najснаžnija uspomena? »Ne misli o tome, starče«, reče sam sebi. »Odmaraj se sada naslonjen na drvo i ne misli ni na šta. Ona se napreže. A ti radi što manje možeš.«

Podne je sve više odmicalo a čamac se još uvijek kretao lagano i ravnomjerno. Ali sa istoka dunu jači vjetar i starac je plovio tiho lako uznemirenim morem i rana od konopca na leđima sada ga je prijatno dražila. Jednog trenutka, u toku popodneva, konopac se opet počeo dizati. Ali, riba produži da pliva samo na nešto višem nivou. Sunce pade na starčevu lijevu ruku i ramena i leđa. Bilo mu je jasno da je riba skrenula sa sjevera ka istoku.

Sada, kada je svoju ribu već jednom vidio, mogao ju je predstaviti sa njenim purpurnim grudnim perajima, širokim kao krilo, i velikim uzdignutim repom, kojim je sjekla tamnu vodu. Koliko li vidi u dubinu, zapita se starac. Njeno oko je ogromno, a konj mnogo sitnijih očiju vidi u pomrčini. Nekad sam mogao da vidim sasvim dobro po mraku. Ne u potpunom mraku. Ali, skoro, kao mačka.

Sunce i stalno kretanje prstiju povratili su mu potpuno lijevu ruku i on počeo da prebacuje sve više tereta na nju i strese ramenima da bi malo pomjerio u stranu oštar pritisak konopca.

»Ako se nisi umorila, ribo«, reče glasno, »mora da si vrlo čudna.«

Osjetio je veliki zamor, a znao je da će se uskoro spustiti noć i zato pokuša da razmišlja o drugim stvarima. Mislio je o

velikim ligama, za njega su to bile Gran Ligas, i on je znao da su Jenki iz Njujorka igrali sada protiv »Tigrova« iz Detrojta.

Već je drugi dan kako ne znam rezultate, pomisli on. Ali, moram imati pouzdanja i biti dostojan velikog Dimadža koji obavlja sve stvari savršeno, čak i kada ga boli petna kost. Kakav li je bol petne kosti, upita samog sebe. Un espuela de hueso. Tako nešto mi nemamo. Da li je isto tako mučno, kao kad ti pijetao-megdandžija zarije mamuze u petu? Čini mi se da ne bih mogao ni to, a ni gubitak jednog ili oba oka izdržati i nastavili, poput pijetlova, borbu. Čovjek se ne nalazi mnogo iznad ptica i zvijeri. Ipak bih radije bio životinja — ovdje, u tami mora.

»Sve dok se ajkula ne pojavi«, reče glasno. »Ako ajkula dođe, onda teško i njoj i meni.«

Vjeruješ li da bi veliki Dimadžo ostao, kao ja, tako dugo sa ribom, pomisli on. Sigurno da bi ostao, ako ne i duže, jer je snažan i mlad. I njegov je otac bio ribar. Pitam se ipak da li bi mu bol petne kosti toliko smetao?

»Ne znam«, reče glasno. »Nikada me nije boljela petna kost.«

Kada je sunce zašlo, sjetio se, da bi ulio sebi više samopouzdanja, doba provedenog u Kazablanki, kada se u jednoj tamošnjoj krčmi takmičio s moćnim crncem iz Sijenfugosa, kojeg su smatrali najjačim na doku. Dvoboj je trajao dan i noć, s laktovima iznad kredom povučene linije na stolu, koso ispruženih podlaktica i čvrsto stisnutih šaka. Obojica su se trudili iz petnih žila da primoraju jedan drugog da svine ruku na sto. Mnogi su se kladili i svijet je ulazio i izlazio u sobu osvijetljenu petrolejskom lampom, i on je gledao kako se poslije prvih osam časova sudije mijenjaju, svaka četiri časa, da bi otišli na spavanje. Pod noktima njegove i crnčeve ruke pojavi se krv i oni su piljili jedan drugome u oči, šake i laktove, a posmatrali su ih oni koji su se kladili i dalje se šetajući po sobi, ili sjedeći na visokim stolicama uza sam zid.

Zidovi bjehu od drveta, premazani svjetloplavom bojom, a svjetiljke su po njima bacale sjenke megdandžija. Crnčeva sjenka bješe ogromna i lelujala se po zidu kad god bi plamen zatitrao.

Izgledi na pobjedu mijenjali su se stalno tokom cijele noći i crncu su davali da pije rum i puši cigarete. Crnac je poslije ruma pokušavao da učini strahoviti napor. Jednog trenutka uspio je da poljulja ravnotežu starčeve ruke — tada on još ne bješe starac, već Santjago El Campeon — za čitava tri palca. Starac je ipak vratio ruku na mrtvu tačku. Istog trenutka bi mu jasno da će pobijediti crnca koji bješe zgodan čovjek i atletski razvijen. Kada sutradan oni koji su se kladili zatražiše da se borba proglasi neriješenom a sudija stade da klima glavom, on zape iz sve snage i poče sve više da obara crnčevu ruku naniže dok ova najzad ne leže na drvo. Dvoboj je počeo u nedelju ujutru, a završio se u ponedjeljak ujutru. Mnogi od prisutnih tražili su da se borba proglasi neriješenom, jer je trebalo da odu na dokove da utovaraju vreće sa šećerom ili do Havanske kompanije za ugalj. Oni su nestrpljivo očekivali krajnji ishod. A on je okončao borbu prije nego što je ijedan otišao na posao.

Dugo vremena poslije toga zvali su ga svi »šampion«, a u proljeće održao se revanš. Svijet se nije mnogo kladio i on je pobijedio vrlo lako, jer je još u prvom susretu slomio samopouzdanje cmcu iz Sijenfugosa. Poslije toga borio se još nekoliko puta i zatim je prestao. Došao je do zaključka da je mogao pobijediti svakoga ako bi to samo stvarno htio, ali je isto tako uvidio da bi u ribolovu takve borbe smetale njegovoj desnoj ruci. Pokušavao je da se bori lijevom. Ali lijeva ruka ga je obmanjivala, nije činila ono što je želio, i zato joj nije vjerovao.

Sunce će je sada dobro ispržiti, pomisli on. Neće mi se više zgrčiti sem ako noćas ne zahлади. Da mi je znati šta li će se ove noći dogoditi?

Jedan avion preletje mu visoko iznad glave na putu za

Majami i on je ugledao kako njegova sjenka unese paniku među jatom letećih riba.

»Pored toliko letećih riba mora da je tu sigurno i delfin«, reče on, i cimnu konopac da bi vidio ne bi li se mogao izvući za još koji metar. Nije bilo moguće i konopac ostade čvrst a kapljice iz njega stadoše vrcati, što bješe znak da tek što nije pukao. Čamac se okretao lagano i on je pratio avion sve dok ga je mogao vidjeti.

Mora da je vrlo neobično u avionu, pomisli on. Želeo bih da vidim kako izgleda more sa visine? Mora biti da se dobro vidi riba — ako ne leti suviše visoko. Letio bih vrlo nisko, na 200 aršina, i odozgo posmatrao ribu. Stajao sam jednom na gredi što spaja jarbole u čamcu od kornjačina oklopa i već sa te visine vidio sam sasvim lijepo. Delfin je tada izgledao zeleniji i mogle su se vidjeti njegove pruge i purpurne tačke a mogao se vidjeti i cio roj. Zbog čega brze ribe koje žive u tamnim morskim strujama imaju purpurna leđa ili, obično, crvene pruge ili mrlje. Delfin izgleda naravno zelen jer je u stvari zlatan. Ali, kada želi da se nahrani, propisno gladan, tada se vide purpurne pruge kao i kod marlina. Da li to dolazi od ljutine ili veće brzine?

Upravo dok su, prije no što se smrklo, prolazili kraj velikog ostrva od morskog korova sargaso, koje se ljuljalo na lako uzburkanom moru i davalo utisak kao da je okean obljubljavao nekog ispod žutog pokrivača, u njegovu manju udicu zagriže delfin. Vidio ga je tek kada je skočio u vazduh sasvim zlatan pod posljednjim zracima sunca, izvijajući se i koprcajući se divlje u zraku. Skakao je akrobatski, gonjen strahom, a starac se vrati krmi i čučnu držeći deblji konopac desnom rukom i šakom i lijevom poče vući delfina i svaki put na izvučeni dio stao bi svojom bosom lijevom nogom. Kada se riba nađe na krmi, praćakajući se očajnički, starac se saže i podiže tamnozelenu ribu sa crvenim mrljama. Njena usta su grčevitim pokretima pokušavala da se oslobode udice i ona

tresnu o dno čamca svojim dugim trupom, repom i glavom. Zatim je on udari maljem po glavi i ona se strese i umiri.

Starac otkači udicu, namjesti novi mamac i baci je u more. Potom se dovukao do pramca. Opra lijevu ruku i obrisala je o pantalone. Zatim premjesti konopac s desne ruke na lijevu i opra desnu šaku, dok je istovremeno gledao kako sunce tone u okean. A iz vida nije ispuštao ni nagib debelog konopca.

»Nije ga uopšte izmijenila«, reče on. Ali, ispitujući pritisak vode o svoju ruku, utvrdio je da se kretao primjetno sporije.

»Staviću oba vesla ispred pramca i to će još više usporiti hod u toku noći«, reče on. »Dobra je noću, a i ja sam isto tako dobar.«

Biće bolje da delfina rasporim malo kasnije da bi krv ostala u mesu. Mogu to učiniti docnije, a u isti mah ću namjestiti i vesla tako da pojačaju otpor čamca. Bolje je da ribu ostavim sada na miru i da je mnogo ne uznemiravam dok se ne smrkne. Zalazak sunca je mučan trenutak za ribu. On osuši ruku na vazduhu, pa zatim zgrabi konopac i oslobodi se njega koliko god je mogao i nasloni ga na drvo kako bi isti toliki, ako ne još i veći, teret prebacio na čamac.

Sada se učim kako treba raditi. U najmanju ruku barem ovaj posao. Zatim se, takođe, prisjeti da riba, od kako je zagrizla udicu, nije ništa jela i da je ogromna i da joj je potrebno mnogo hrane. Ja sam pojeo cijelog tunja. Sutra ću pojesti delfina. On ga nazva dorado. Možda ću morati pojesti nešto od njega kada ga budem očistio. Ješće se teže nego tunj. Ali, najzad, ništa nije lako.

»Kako si, ribo?« upita glasno! »Ja sam sada dobro i moja lijeva ruka je dobro a imam hrane za cijeli dan i noć. Vuci čamac, ribo.«

U stvari, nije se osjećao najbolje, jer bol od konopca, zategnutog preko njegovih leđa, koji skoro prestade da bude bol, pređe u potmulo osjećanje koje ga onespokoji. Ali desile

su mi se i gore stvari, pomisli on. Ruka mi je samo malo povrijeđena a druga se oslobodila grča. Noge su mi u redu. Dakle, u pogledu izdržljivosti, nadmoćniji sam od nje.

Sumrak rano pade, jer se, uopšte, po zalasku sunca, rano smrkava u septembru. On se nasloni na drvo i predade se odmoru koliko mu je to bilo moguće. Pojaviše se prve zvijezde. Nije im znao imena ali ih je vidio i bio uvjeren da će se na kraju pojaviti sve i da će nad njim bdjeti svi njegovi daleki prijatelji.

»Riba je takođe moj prijatelj«, reče glasno »Takvu ribu nisam nikada vidio niti čuo o njoj. Ali, moram je ubiti. Drago mi je što nas niko ne prisiljava da ubijamo zvijezde.«

Zamisli, kad bismo svakog dana morali ubijati mjesec. Mjesec bježi. A zamisli šta bi bilo kad bismo svakodnevno morali ubijati sunce? Ipak smo rođeni pod srećnom zvijezdom, pomisli on.

Tada mu bi žao velike ribe koja nema šta da jede, no odlučnost da je ubije, ni za časak ne popusti uprkos toga što ju je žalio. Koliko će ona ljudi nahraniti. Pa, ipak jesu li svi oni dostojni da je pojedu. Ne, svakako da nisu. Nema nijednog dostojnog da je pojede, kada čovjek pomisli na njen podvig i na njeno dostojanstvo.

Te mi stvari nisu jasne, reče u sebi. Dobro je, ipak, što se ne moramo truditi da ubijamo sunce, ili mjesec, ili zvijezde. Dosta je već i to što živimo na moru i ubijamo svoju braću.

A sada, pomisli on, vrijeme je da porazmislim kako da je zaustavim. To se može izvrći i na zlo i na dobro. Moglo bi se desiti da odvijem isuviše konopca, i pri tom da vesla još koče i sasvim uspore kretanje čamca, pa da tako izgubim moju ribu čim počne da trza. Njeno sporo vučenje čamca produžuje u isti mah naše patnje, ali me čini bezbjednim, jer ona može da jurne takvom brzinom koju još nijedanput nije razvila. Ma šta se desilo, moram rasporiti delfina da se ne bi ukvario i uzeti koji zalogaj kako bih bio horan i snažan.

Odmaraću se još jedan sat i ispitivati njenu snagu i postojanost prije nego što počnem posao i donesem odluku. U međuvremenu, vidjeću šta radi, ima li kakvih promjena. Vesla — dobar je to trik — ali došlo je vrijeme koje ne trpi rizik. Još uvijek je to velika riba, a svojim očima sam vidio udicu u uglu njenih čeljusti čvrsto zatvorenih. Udica nije tako strašna. Ali, glad je ono što joj nanosi bol i protiv čega nije u stanju da se bori. Odmori se sada, starče, pusti je nek radi šta joj je volja sve dok ti se ne ukaže prilika da dođeš na red.

Učinilo mu se da je otpočivao puna dva sata. Mjesec se kasno ukazivao i stoga nije znao da se orijentiše u vremenu. Baš se i nije ljudski odmorio. Na leđima je osjećao još uvijek pritisak koji je prouzrokovala riba i zato se rukom osloni na ivicu, želeći da na čamac prenese što više tereta.

Kako bi bilo jednostavno da zategnem konopac, pomisli on. Ali, ona bi ga mogla prekinuti i najmanjim trzajem. Moram ublažiti pritisak konopca na tijelo i biti u svako doba spreman da ga popuštam objema rukama.

»Pa ti još nisi spavao starče«, reče glasno. »Ima već pola dana i jedna cijela noć a, evo, sada i drugi dan kako ne spavaš. Moraš nekako izmudrovati da malo odrijemaš u slučaju da zapliva mirno i ravnomjerno. Ako ne odspavaš, može ti se pomutiti u glavi.«

Glava mi je dovoljno bistra, pomisli on. Suviše bistra. Bistar sam isto toliko koliko i zvijezde, moje sestre. Ipak moram da spavam. One spavaju, i mjesec i sunce isto tako spavaju, i okean katkad spava — kad nema struja i kada je savršeno mirno.

Ne zaboravi da spavaš, mislio je. Sasvim prosto zaspi a što se tiče konopca, riješi to pitanje na neki prost ali siguran način. Sada, natrag, i očisti delfina. Suviše je opasno služiti se veslima kao kočnicom ako se mora odspavati.

»Možda ću izdržati bez spavanja«, reče sam sebi. »Ali to je suviše opasno.«

On stade da se privlači krmi na rukama i koljenima pazeći budno da ne uznemiri ribu. Možda je u polusnu, pomisli on. Ali, ja neću da se ona odmara. Mora da tegli dok ne umre.

Kad je došao do krme, on se okrenu tako da mu cio teret užeta pade na lijevu ruku a desnom izvuče nož iz korica. Zvijezde bjehu sada sjajne i on vidje jasno delfina, zabode mu oštricu noža u glavu i svuče ga pod krmu. Zatim jednom nogom stade na ribu i hitro je raspори od trbuha pa do pod samo grlo. Onda ostavi nož i desnom joj rukom izvadi crijeva, očisti je i istrže škrge. Osjeti težinu njenog želuca i otvori ga. Dvije leteće ribe su se nalazile u njenoj utrobi. Bile su svježje, on ih stavi na stranu i izbaci crijeva i želudac preko krme. Potonuše,

ostavljajući za sobom fosforescentni trag u vodi. Delfin bješe hladan i nekako leprozno bijel pri svjetlosti zvijezda i starac oguli jednu njegovu polovinu dok mu je desnom nogom stajao na glavi. Zatim ga okrete i zguli drugu polovinu i onda isiječe obje strane, od glave do repa.

On baci kostur preko ograde i pogleda za njim ne bi li spazio virove u vodi. Vidio je samo njegovo svjetlucanje dok je tonuo. Zatim se okrete i stavi obje leteće ribe pored ribljih fileta i dok je uvlačio nož u korice, vrati se polako pramcu. Leđa mu bjehu povijena pod teretom konopca koji je vodoravno ležao preko njih, a ribu je držao u desnoj ruci.

Kada se vratio na pramac, stavi oba riblja fileta na drvo a leteće ribe pored njih. Poslije toga prebaci konopac s jedne strane leđa na drugu i držao ga je opet lijevom rukom koja je mirovala na ogradi. Naže se u stranu i opru leteće ribe u vodi, ocjenjujući pri tom brzinu vode po tome kako se ona trala o ruku. Ruka mu bješe fosforescentna od guljenja ribe i on je posmatrao kako je voda zapljuskuje. Otpor vode je popustio i kada je protrljao ruku o dasku čamca fosforescentne kapljice prsnuše i padoše polako u vodu.

»Umorna je ili se odmara«, reče starac. »Sada da malo probam svog delfina, pa da se i ja odmorim i malo odspavam.«

Pod zvijezdama i u noći, hladnijoj no prethodnoj, on pojede pola fileta od delfina i jednu leteću ribu očišćenu, odsječene glave.

»Kako je izvrstan kuvan delfin«, reče on »a kako je strašan sirov. Neću više nikada poći čamcem bez soli ili limuna.«

Da sam bio pametan, sipao bih cijelog dana vodu po pramcu i ona bi isparila, pa bih dobio so. Ali delfina sam upecao skoro u sam sumrak. Ipak je to greška. Srećom, dobro sam ga sažvakao i nije mi muka.

Nebo se na istoku ogrnulo oblacima, i zvijezde, koje je poznavao, gasile su se jedna za drugom. Činilo mu se da je

upadao u veliki kanjon oblaka. Vjetar prestade da pirka.

»Kroz tri ili četiri dana promijeniće se vrijeme«, reče on.
»Ali ne ni noćas ni sutra. A sada na spavanje, starče, dok je riba mirna i sigurna.«

Držao je konopac čvrsto stisnut u desnoj ruci, zatim je pod desnu ruku podmetnuo butinu i tada se svom težinom odupro o drvo pramca. Kad se tako namjestio, spusti konopac nešto niže preko leđa, podržavajući ga lijevom rukom.

Desna mi ruka može izdržati sve dok se tako opire, mislio je. Ako se opusti u snu, lijeva će me probuditi, jer će se tada konopac podići. To je naporno za desnu ruku. Ali, ona je naviknuta na teškoće. Ako odspavam dvadeset minuta ili pola sata, dosta je. On se naže, suprotstavi cijelo svoje tijelo konopcu, i premjesti svu svoju težinu na desnu ruku i onda zaspa.

Nije sanjao lavove već veliki roj delfina koji se razastro po površini od osam do deset milja, u doba parenja, a delfini su skakali visoko u vazduh i padali u onaj kovitlac što se stvarao na mjestu gdje su iskakali.

Zatim je sanjao da leži u svom krevetu, i da sjeverac duva, da mu je vrlo hladno a njegova desna ruka utrnila, jer mu je glava ležala na njoj umjesto na jastuku.

Poslije toga je sanjao o dugačkoj žutoj obali i vidje kako se prvi lav, u rani sumrak spusti do nje i kako za njim dođoše drugi lavovi, i on ostade brade podbočene o ogradu čamca koji se tu ukotvio, duk je za to vrijeme duvao večernji povjetarac sa mora a on iščekivao da vidi nove lavove, i bio je tada srećan.

Mjesec je već dugo lebdio na nebu, ali on je spavao i riba je ravnomjerno vukla, a čamac se kretao prema tunelu od oblaka.

On se probudi kad ga desna šaka udari po licu a uže mu stade da peče desnu ruku. Lijevu ruku nije osjećao, ali povuče što je jače mogao desnom i zbaci konopac. Najzad mu lijeva ruka nađe konopac i on se odupre o njega, a konopac mu je

sada pekao leđa i lijevu ruku, koja je sad preuzela cio teret i opako ga boljela. Pogleda u klupčad koja su se glatko odmotavala. Baš tada riba skoči i zapjenuša okean i onda teško pade. Zatim ponovo skoči nekoliko puta i čamac je plovio brzo, mada se konopac još uvijek odvijao, a starac ga zatezao tako da je mislio da će se prekinuti. Bio je pritiješnjen o sam pramac a lice mu zabodeno u iskomadano meso delfina i on se nije mogao mrdnuti.

To smo i očekivali, pomisli on. Sada naprijed.

Naplati joj se za konopac. Naplati joj se.

Nije mogao da vidi kako riba skače, već je samo čuo kako se okean lomi i kako tupo pljeska kada je riba padala. Zbog brzine kojom se odvijao, konopac mu je sjekao gadno ruke, ali on je znao da se to mora dogoditi, te pokuša da konopac prebaci na žuljevite dijelove pazeći da ne povrijedi dlan i prste.

Da je tu dečko, on bi kvasio konopac, pomisli. Da, da je tu dečko. Da je tu dečko.

Konopac se odvijao, ali sada poče da se odmotava sporije i on je primoravao ribu da se bori za svaki palac. Sada je oslobodio glavu od uklještenosti među daskom i komadima ribe koju je njegov obraz zgnječio. Zatim kleče, a onda se uspravi na noge. Konopac se i dalje odvijao, ali sve sporije. On se dotetura do mjesta gdje je osjetio pod nogom rezervno klupče konopca, koje nije bio vidio. Imao je još mnogo i trebalo je sada da riba odmoti cijelo novo klupče.

Da, razmišljao je on. Skočila je više no dvanaest puta i napunila je mjehurove na leđima vazduhom i sada ne može da potraži smrt u dubinama iz koje je ja ne bih mogao izvući. Uskoro će početi da kruži i onda moram na posao. Šta li ju je tako iznenada uplašilo? Da li je od gladi tako očajna ili ju je nešto uplašilo u noći? Možda je iznenada osjetila strah. Ali, ona je bila tako mirna, snažna riba i izgledala je tako neustrašiva i sigurna u sebe. Čudnovato.

»Bolje će biti da ti sam budeš neustrašiv i siguran u sebe,

starče«, reče on. »Držiš je, doduše, ali nisi u stanju da povučеш k sebi ni milimetar konopca. Uskoro će ipak morati da kruži.«

Sada je starac držao konopac lijevom rukom i ramenima pa se saže te zahvati desnom rukom vodu da bi sprao ostatke delfinovog mesa s lica. Plašio se da mu ne pozli, jer bi tada povraćao i izgubio snagu. Kada je umio i oprao lice, desnu ruku zadržao i dalje u slanoj vodi posmatrajući istovremeno i prvu svjetlost koja je najavljivala jutro. Kreće se sporo prema istoku, pomisli on. To znači da je umorna i da pliva niz struju. Uskoro će praviti krugove i onda tek počinje pravi posao.

Pošto je došao do zaključka da mu je desna ruka bila dovoljno u vodi, on je izvadi i pogleda u nju.

»Nije rdava«, reče on. »A bol za čovjeka ne znači ništa.«

On pažljivo savi konopac da ne bi zakačio svježe ozljede i premjesti ga tako da je mogao s druge strane čamca zagnjuriti lijevu ruku u vodu.

»Kad se radilo o kakvoj sitnici, nisi bila tako loša«, reče on svojoj lijevoj ruci. »Ali ipak je bilo trenutaka kada si otkazala poslušnost.«

Zašto nisam rođen sa dvije dobre ruke? Možda je greška što je nisam trenirao kako treba. Ali, sam bog zna, da je imala dovoljno mogućnosti da se popravi. Nije bila tako loša noćas — svega ju je jedanput uhvatio grč. Ako se opet zgrči, neka je onda konopac odsiječe. Tog trenutka, dok je on o ovome razmišljao, osjećao je da mu se muti svijest. Zato mu se učini da bi trebalo da pojede još malo delfinova mesa.

»Ali, ne mogu«, reče samom sebi. »Bolje je biti pri čistoj svijesti nego malaksati od bljuvanja. Jedem li sad, znam da neću izdržati, jer mi je lice bilo zabodeno u meso. Suviše je kasno sada da pomoću hrane ostanem pri snazi. Ti si lud«, reče samom sebi. »Pojede drugu leteću ribu.«

Bila je tu, zgotovljena i očišćena, i on je zgrabi lijevom rukom i počeo pažljivo da glođe koščice i pojede je svu sem repa.

Hranljivija je skoro nego i jedna riba, pomisli on. Barem u onim sastojcima koji su mi i potrebni. Učinio sam sve što sam mogao. Neka počne da kruži i neka otpočne borba.

Sunce se rađalo treći put otkako se otisnuo na more, i riba je tada počela da kruži.

Po nagibu konopca nije mogao primijetiti da riba kruži. Bilo je suviše rano za to. Osjetio je samo da je pritisak konopca nešto popustio i on ga poče lako vući desnom rukom. Konopac je bio krajnje zategnut kao i uvijek, ali baš kada je htio da se prekine, poče da izlazi iz vode. On izvuče glavu i ramena ispod konopca i stade ga izvlačiti polako i sigurno. Radio je objema rukama pokušavajući da vuče i tijelom i nogama što je više mogao. Njegove stare noge i ramena okretali su se u ritmu izvlačenja.

»Pravi vrlo veliki krug«, reče. »Ali kruži.«

Tada se konopac zateže, a i on ga je zatezao sve dok sa njega kapljice nisu počele prskati na suncu. Zatim konopac poče padati i starac kleče i preko volje ga pusti da nestane u tamnoj vodi.

»Sada se u kruženju najviše udaljila«, reče. Moram držati što čvršće, pomisli. Usljed naprezanja, smanjivaće krug. Možda ću je vidjeti kroz jedan sat. Sada je moram savladati a potom ubiti.

Ali je riba nastavila da kruži polako i starac je dva sata docnije bio mokar od znoja i mrtav umoran. Ali, sada su krugovi bili mnogo kraći i po nagibu konopca mogao je zaključiti da se riba neprekidno dizala plivajući.

Već se čitav sat smrkavalo starcu pred očima, a znoj mu je pekao oči i opekotinu iznad očiju na čelu. Nije se plašio svjetlaca koji su mu igrali pred očima. To je bilo razumljivo zbog napornog izvlačenja konopca. Ali dvaput je osjetio vrtoglavicu i nesvjesticu — a to ga je zabrinjavalo.

»Ne smijem malaksati i umrijeti zbog ovakve ribe«, reče. »Sad kad mi se tako lijepo približava, neka mi bog pomogne da

izdržim. Očitaću stotinu »Očenaša«, i stotinu »Bogorodice djevo«. Ali nisam u stanju da ih očitam.«

Recimo da sam se pomolio, pomisli. Naglas ću se moliti docnije.

Baš tada osjeti iznenadno trzanje konopca, koji je držao objema rukama. Bilo je oštro i teško.

To ona udara o žicu na konopcu svojim kopljastim kljunom, pomisli. To je neminovno, morala je to učiniti. To će je možda natjerati da skoči, a ja bih više volio da sad nastavi da kruži. Skokovi su joj potrebni da bi uzela vazduha. Ali svaki skok može joj proširiti ranu i onda bi mogla da se oslobodi udice.

»Ne skači, ribo«, reče. »Ne skači.«

Riba je udarila o žicu još nekoliko puta, i kad god je zatresla glavom, starac je pomalo popuštao konopac.

Ne smije joj se povećati bol, pomisli. Ne mari što mene boli. Ovaj bol mogu podnijeti. Ali ona bi mogla pobjesnjeti od njenog.

Poslije kratkog vremena riba prestade udarati o žlcu i opet stade da kruži polako. Sad je starac neprestano izvlačio konopac. Ali nesvjestica ga obuze ponovo. On zahvati malo morske vode lijevom rukom i sasu je sebi na glavu. Zatim sasu još malo i protrlja potiljak.

»Ne hvata me grč«, reče. »Opet će se uskoro pojaviti, ali ja ću izdržati. Moraš izdržati. Nemoj to ni spomnjati.«

On kleče, oduprijevši se o pramac, i za trenutak prebaci opet konopac preko leđa. Ja ću se sad odmarati a ona neka kruži, pa kada se primakne, ustaću i nastaviću da izvlačim konopac, odluči on.

Bilo je to pravo iskušenje odmarati se na pramcu i pustiti ribu da sama kruži, ne izvlačeći konopac ni za milimetar. Ali, kad je popuštanje napetosti pokazalo da se riba okrenula prema čamcu, starac skoči na noge i poče da se okreće i njiše, izvlačeći olabavljeni konopac.

Umorniji sam nego što sam ikad bio, pomisli on. A, eto i pasat se podiže. Ali, sve će biti u redu kad je vidim u čamcu. To mi je strašno potrebno.

»Odmaraću se dok se ona bude udaljavala u idućem krugu«, reče. »Osjećam se mnogo bolje. Još dvatri kruga i moja je.« Šešir je zabacio na potiljak, i on se spusti na pramac, osjećajući kako se konopac zateže, dok se riba kružeći udaljavala.

Bori se sad, ribo, pomisli. Ja ću te izvući kad se budeš okretala.

More se osjetno uzburkalo. Ali, to je bio povjetarac, bezopasan i koristan, starcu prijeko potreban da bi dospio do kuće.

»Upraviću čamac jednostavno prema jugozapadu«, reče. »Čovjek nikad nije izgubljen na moru, a i moje ostrvo je veliko.«

Ribu je ugledao kad je započela treći krug.

Vidio ju je prvo kao tamnu sjenku, kojoj je trebalo toliko dugo vremena da prođe ispod čamca da prosto nije mogao vjerovati svojim očima.

»Ne«, reče. »Tako ogromna ipak ne može biti.«

Ali, ona je bila tako velika i kad je opisala potpun krug nađe se svega tridesetak metara udaljena od njega i čovjek vidje njen rep kako strči iz vode. Bio je veći od oštrice najveće kose i jasno svijetloljubičast iznad tamnoplave vode. On pljusnu opet po moru, i dok je riba plivala tik ispod površine, starac je mogao da vidi njen ogromni trup i purpurne linije koje su ga obmotavale. Njeno leđno peraje bilo je oboreno, a džinovska grudna peraja široko raširena.

Dok je kružila, starac je mogao da vidi njeno oko i dvije sive remorarike koje su plivale oko nje. Katkad su se kačile o nju. Katkad su hitro odlijetale. Katkad su bezbrižno plivale u njenoj sjenci. Svaka je bila tridesetak santimetara dugačka i kad su brzo plivale, izvijale su kao jegulje svojim tijelima.

Starac se sad znojio ne samo zbog sunca nego i zbog nečeg drugog. Svaki put kad bi se riba mirno i polako okrenula, on je vukao sebi konopac i bio je siguran da će je poslije još dva okreta moći probosti harpunom.

Moram je privući sasvim blizu, mislio je. Ne smijem je gađati u glavu. Moram je pogoditi u srce.

»Budi miran i jak, starče«, reče.

U idućem krugu ribina leđa su bila nad vodom, ali je ona bila suviše daleko od čamca. U sljedećem krugu bila je još suviše daleko, ali joj je trup izlazio nešto više iz vode i starac je bio siguran da će je privući kad privuče i konopac.

Sad je riba tiha i lijepa prilazila kružeći, pokrećući samo svoju repinu. Starac je vukao što je jače mogao, da bi je primakao bliže. Za trenutak riba se okrenula njemu. Ispravila se zatim i započela drugi krug.

»Uznemirio sam je«, reče starac. »Prerano sam je uznemirio.«

Sad je opet osjetio vrtoglavicu, ali se naprezao svom snagom da nadjača veliku ribu. Uznemirio sam je, mislio je. Možda ću je ovog puta moći da savladam. Vucite, ruke, mislio je. Držite se, noge! Istraj, glavo moja! Istraj za mene! Nikada me nisi izdala. Ovog puta ću je izvući.

Ali kad se napregao iz sve snage i vukao što je jače mogao, znatno ranije no što se približila čamcu, riba nadvuče, a zatim se ispravi i otpliva.

»Ribo«, reče starac. »Ribo, ti ćeš u svakom slučaju umrijeti. Moraš li i mene ubiti?«

Time ništa nije učinjeno, pomisli. Usta su mu bila suviše suva da bi mogao govoriti, ali sad nije mogao da dohvati vodu. Ovaj put je moram privući čamcu, pomisli. Nisam u stanju da izdržim još nekoliko krugova. »Jesi«, reče samom sebi. »Dobar si ti.«

U idućem krugu skoro ju je savladao. Ali se riba opet ispravi i polako otpliva.

Ubićeš me, ribo, pomislio je starac. Ali imaš i prava na to. Nikad nisam vidio veće, ljepše, mirnije i plemenitije stvorenje od tebe, brate. Dođi i ubij me. Svejedno mi je ko će koga ubiti.

Sad ti se sve zbrkalo u glavi, pomisli. Moraš biti priseban i spretan kao čovjek. Ili kao riba, pomisli.

»Razbistri se, glavo«, reče jedva čujno. »Razbistri se.«

Još dvaput ga je hvatala vrtoglavica prilikom okretanja.

Ne shvatam, mislio je starac. Svaki put je bio na ivici svijesti. Ne shvatam. Ali ću pokušati još jedanput.

Pokušao je još jednom i osjetio da se onesvješćuje u trenutku kad je uspio da zaokrene ribu. Riba se ispravi i opet polako otpliva, mašući repom u vazduhu.

Opet ću pokušati, obeća starac, iako su mu sad ruke bile mlitave, a vid ga je služio samo s vremena na vrijeme. Opet je pokušao i opet se desilo isto.

Tako pomisli i osjeti da malaksava još prije no što je započeo; pokušaću još jedanput.

Svu svoju pažnju, sve ono što mu je još ostalo od snage i davno izgubljenog ponosa, suprotstavi sad agoniji ribe, i riba mu priđe i zapliva lagano, skoro dodirujući kljunom daske čamca, i poče da prolazi kraj njega, dugačka, visoka, široka, srebrnasta s purpurnim prugama, i beskrajna u vodi.

Starac ispusti konopac, stade na njega nogom i podiže harpun što je više mogao, zabode ga svom svojom snagom koju je u tom trenutku dobio, i još jednom u bok ribe, baš tamo iza velikog grudnog peraja, koje se dizalo visoko u vazduh do visine čovječjih grudi. On osjeti kako gvožđe ulazi i naže se nad njega i zabi ga još dublje, a onda se navali na njega čitavom težinom svog tijela.

Tada se riba pojavi živa, mada je smrt bila u njoj, i diže se visoko iz vode pokazujući svu svoju ogromnu dužinu i širinu, svu svoju snagu i ljepotu. Izgledalo je kao da visi u vazduhu iznad starca u čamcu. A onda pade pljesnuvši u more i preli vodom starca i cio čamac.

Starac osjeti nesvjesticu i muku i skoro obnevidje. Ali ipak je očistio uže harpuna i pustio ga polako kroz ranjave šake i kad je opet progledao, vidio je da riba leži na leđima, pokazujući svoj srebrnasti trbuh. Držak harpuna je strčao ukoso iz ribinog tijela, a more se bilo obojilo crvenom krvlju iz njenog srca. Krv je prvo bila tamna kao ponor u plavoj vodi, dubljoj od jedne milje. A onda se raširi kao oblak. Riba je bila srebrnasta i mirna i ljuljala se na talasima.

Starac je pažljivo gledao u prolaznu viziju pred sobom.

Onda dva puta obmota uže harpuna oko prečke na čamcu i spusti glavu u ruke.

»Razbistri se, glavo«, reče oslanjajući se na drvo čamca. »Ja sam umoran starac. Ali sam ubio ribu koja je moja sestra i sad moram da obavim ropski posao.«

Sad moram pripremiti zamke i užad da bi je privezao uz čamac, pomisli on. Čak da smo i dvojica pa da je utovarimo na čamac, čamac ipak ne bi izdržao pod njom. Moram sve pripremiti, pa da je privučem, dobro svežem, ispravim katarku i razvijem jedra za povratak.

On stade da vuče ribu k sebi u namjeri da je priveže uz čamac po cijeloj dužini i da joj provuče konopac kroz škrge i usta, a glavu joj priljubi uz pramac. Hoću da je gledam, mislio je i da je dodirujem i da osjećam njeno prisustvo. Ona je moj imetak. To ipak nije razlog što želim da osjećam njeno prisustvo. Čini mi se da sam osjetio njeno srce kada sam drugi put potegao harpunom. Dovuci je i pričvrsti i nabaci jednu omču oko njenog repa, a drugu oko sredine trupa da bi je čvrsto privezao za čamac.

»Na posao, starče«, reče on. Srknuo je samo malo vode. »Još treba dobro kulučiti poslije ove borbe.«

On pogleda u nebo a zatim u ribu. Gledao je pažljivo u sunce. Podne nije mnogo odmaklo a pasat se diže. Konopci me se sada ne tiču mnogo. Dječak i ja namotaćemo ih kad se vratim kući.

»Dođi, ribo«, reče on. Ali riba ne dođe. Umjesto toga ležala je ljuljajući se na moru i starac privuče čamac.

Kada joj se približio i njena se glava nalazila uz sam pramac, još jednom ga silno iznenadi njena veličina. On odveza zatim konopac od harpuna sa kočića, provuče ga kroz riblju škrgu, namota joj ga jedanput oko kljuna i onda provuče konopac kroz drugu škrgu, omota ga još jedanput oko kljuna i veza ga dvostrukim čvorom o kočić. Zatim odsiječe konopac i vrati se na zadnji dio čamca da priveže rep. Prvobitna purpurna i srebrna boja ribe postala je sada srebrnasta a pruge su joj bile iste blijedoljubičaste boje kao i rep. Bile su šire od čovječije šake raširenih prstiju a oči ribe izgledale su ukočene kao ogledalo periskopa ili kao svetac u litiji.

»Postojao je samo jedan način da je ubijem«, reče starac. Osjećao se bolje poslije gutljaja vode a glava mu je bila bistrija. Teška je preko 1500 funti, takva kakva je, pomisli on. Možda još i teža. Šta misliš ako čista mjera iznosi dvije trećine njene težine, i to po 30 centi za funtu?

»Ne mogu bez olovke«, reče on. U glavi mi nije sve u redu. Ali, čini mi se da bi danas veliki Dimadžo bio ponosan na mene. Nije me boljela petna kost. Zato me ruke i leđa propisno bole. Htio bih da znam kako boli petna kost, pomisli on. Možda nas i boli a da mi to ne znamo.

On pričvrsti ribu uz pramac i krmu i pored srednjeg sjedišta. Bila je tako velika da je čamac pored nje izgledao mali. Odsiječe parče konopca i priveza gornju vilicu ribe za škrgu da joj se usta ne bi otvarala i da bi plovila što lakše. Zatim namjesti jarbol na motku, u stvari njegovu kuku, i zategnu letve, a iskrpljeno jedro se nape, čamac pođe i on je poluležeći na krmu, upravljao prema jugozapadu.

Kompas mu nije bio potreban da odredi gdje se nalazi jugozapad. Trebalo je samo da osjeti pasat kao i da vidi gdje jedro vuče. Biće bolje da izbacim kakvu malu specijalnu udicu i da pokušam da uhvatim nešto za jelo i piće. Ali, udicu nije

mogao naći, a sardine se bjehu ukvarile. Zato on izvadi kukom malo žutog morskog korova i tresao ga je sve dotle, dok sitne garme, koje su se nalazile unutra, ne padoše na dno čamca. Bilo ih je više nego jedno tucе i one su skakale i vrtjele se kao pješćane buve. Starac im otkide glave palcem i kažiprstom i pojede ih, ispljuva njihove ljuske i repove. Bile su vrlo tanke ali znao je da su vrlo hranljive i ukusne.

U boci je imao vode još samo za dva gutljaja, i on popi pola od toga kada je pojeo garme. Čamac je dobro jedrio s obzirom na sve teškoće i on je krmanio, ručicama pod miškom. Gledao je u ribu i bilo je potrebno da vidi samo svoje ruke i dodirne leđima drvo, da bi mu bilo jasno da se to sve zaista dogodilo i da to sve nije bio san. U jednom mahu, kada se pri kraju osjećao vrlo mučno, učinilo mu se da je sve samo san. I kada je ugledao kako riba izlazi iz vode i kako, prije nego što je pala, visi nepomično u vazduhu, bio je siguran da je sve to neobično i nije mogao vjerovati. Onda mu vid nije bio najbolji dok sada vidi isto tako dobro kao i ranije. Sada je znao da se tu nalazila riba i da njegove ruke i leđa nisu samo san. Ruke će brzo zarasti, mislio je. Dobro su krvarile a slana voda će ih izliječiti. Slana voda ovog zaliva je najbolje sredstvo za liječenje. Najvažnije je da mi se ne pomuti u glavi. Ruke su učinile svoje i mi dobro jedrimo. Usta zatvorenih, i uspravnog repa plovimo kao braća. Tada mu se u glavi počе lako da muti i on pomisli, da li me ona vuče ili ja nju. Da je ja vučem, ne bi bilo ništa neobično.

Ni da se riba nalazi u čamcu, lišena svoga dostojanstva, ne bi ni to bilo ništa neobično. Ali, oni su plovili zajedno, vezani jedno uz drugo i starac je mislio — neka me vuče ako hoće. Bolji sam od nje samo zbog svoga lukavstva a prema meni ona nema zle namjere.

Plovili su dobro i starac umoči ruku u slanu vodu i trudio se i dalje da mu svijest ne mrkne. Bilo je oblaka kumulusa i cirusa iznad njih i starac je znao da će povjetarac duvati preko

cijele noći. Starac je gledao neprekidno u ribu da bi bio siguran da je sve to java. Bilo je to jedan sat prije nego što ga je napala prva ajkula.

Morski pas se nije pojavio iznebuha. Digao se iz dubine kad je tamni oblak krvi potonuo i raširio se po moru dubokom jednu milju. Isplivao je tako brzo i tako odlučno da je razbio površinu plave vode i obreo se na suncu. Onda se spustio u more i omirisao krv i počeo plivati u pravcu čamca i ribe.

Katkada bi izgubio trag. Ali bi ga opet nanjušio ili samo naslutio i onda je plivao brzo i bez oklijevanja pravcem kojim ga je trag vodio. Bio je to vrlo veliki mako, morski pas, građen da pliva tako brzo kao najbrža riba u moru, i sve na njemu je bilo divno osim čeljusti. Leđa su mu bila plava kao i leđa ribe sabljarkke, trbuh srebrnast, a koža glatka i lijepa. U svemu je bio građen kao i riba sabljarka, sem ogromnih čeljusti, koje su bile čvrsto stegnute dok je brzo plivao ispod same površine, a visoko nepokretno leđno peraje mu je paralo vodu kao nož. Iza zatvorenih duplih usana njegovih čeljusti, svih osam redova bijelih zuba su bili savijeni unutra. Nisu imali oblik piramide, kao u većine morskih pasa, ličili su na ljudske prste, zgrčeni poput kandža. Bili su dugački skoro kao starčevi prsti i sa obje strane ivice oštri kao sječivo. Bila je to riba stvorena da se hrani svim morskim ribama, čak i onim brzim, jakim i tako dobro naoružanim da im nijedan drugi neprijatelj ne bi mogao nauditi. Morski pas je sad brzao, osjećajući jači miris a njegovo plavo leđno peraje paralo je vodu.

Kad ga je starac ugledao kako se približuje, znao je da je to morski pas koji ne zna za strah i koji čini tačno ono što hoće. On spremi harpun i pričvrsti uže, gledajući kako se morski pas približava. Uže je bilo kratko, jer je nedostajalo parče koje je odsjekao da bi njime vezao ribu.

U starčevoj glavi bilo je sad sve potaman, osjećao se odlučan, ali s malo nade na uspjeh. Bilo je suviše lijepo da bi moglo da traje, pomisli. Bacio je pogled na veliku ribu

istovremeno posmatrajući kako se morski pas približava. Možda je sve samo san, pomislio je. Ne mogu ga spriječiti da me napadne, ali ću možda uspjeti da ga savladam. Dentuso, pomisli, proklet da si!

Morski pas brzo pride zadnjem dijelu čamca i kad napade ribu, starac mu vidje razjapljene čeljusti i čudne oči i ču kako mu škljocnuše zubi kad ih zabode u meso baš iznad repa. Glava morskog psa bila je iznad vode, a i leđa su se pojavljivala i starac je čuo kako čupa kožu i meso velike ribe baš kad mu zabi harpun u glavu, u tačku gdje se presijeca linija između njegovih očiju sa linijom koja mu ide pravo do nosa. Tih linija nije ni bilo. Postojala je samo teška, zašiljena plava glava i velike oči i škljocave, nasrtljive, strašno proždrljive čeljusti. Ali, bilo je to mjesto gdje se nalazi mozak, i starac je tu pogodio. Pogodio je svojim mlitavim, iskrvavljenim rukama zabadajući harpun svom svojom snagom. Pogodio je bez ikakve nade, ali odlučno i s mržnjom.

Morski pas se prevrte, a starac vidje da su mu oči beživotne, i onda se obrte još jedanput, zaplićući se o dvije zamke konopca. Starac je znao da je morski pas bio gotov, no ovaj to nije htio priznati. Zatim, poleđuške, šibajući repom i škljocajući čeljustima, morski pas zapara vodom kao jurišni čamac. Voda je pobljedadjela na mjestu gdje bi mu rep udario, a tri četvrtine njegovog tijela bilo je potpuno izvan vode kad se uže zateže, zadrhta, a onda prekide. Morski pas je ležao jedan čas mirno na površini i starac ga je posmatrao. Zatim je polako potonuo.

»Otkinuo je oko četrdeset funti«, reče starac glasno. »Odnio je moj harpun i cijelo uže, i sad moja riba opet krvari, pa će namamiti i druge.«

Ovako unakaženu ribu nije rado posmatrao. Činilo mu se da je morski pas napadajući ribu nasrnuo na njega samog.

No ja sam ubio morskog psa koji je napao moju ribu, pomisli. To je bio najveći dentuso koga sam ikada vidio, a bog mi je svjedok da sam ih vidio ogromne.

Sve je išlo suviše dobro da bi i dalje tako potrajalo. Divno

bi bilo da je sve ovo bio san, da nisam uopšte ni ulovio ribu i da se sada nalazim u krevetu na hartiji od novina.

»Ali čovjek nije stvoren za poraze«, reče on. »Čovjek može biti uništen ali ne i pobijeden.« Ipak mi je žao što sam ubio ribu. Približuje se rđavo vrijeme, a ja čak nemam ni harpun. Dentuso je svirep i okretan i jak i inteligentan. Ali ja sam bio inteligentniji. Možda i ne, pomisli on. Možda sam bio samo bolje naoružan.

»Ne razbijaj glavu, starče«, reče glasno. »Jedri ovim pravcem pa kud puklo da puklo.«

Ali ipak moram razmisliti. To je sve što mi je ostalo. To i bezbol. Kako bi se velikom Dimadžu dopao način na koji sam joj probio mozak? Nije to veliki podvig, pomisli on. Svako bi to mogao učiniti. Ali, da li su moje ruke bile isto tako hendikepirane kao kada boli petna kost? Ne znam. Nikada nisam imao muke sa petom, izuzev što me je ubola bodljikava roja kada sam plivajući na nju nagazio, poslije čega mi se oduzela noga i nastupio nepodnošljiv bol.

»Misli na nešto veselo, starče«, reče on. »Svakog minuta si bliži kući. Ploviš brže poslije gubitka od četrdeset funti.«

Znao je sasvim dobro šta se sve može odigrati kad zađe u unutrašnji pojas struje. Ali, ništa mu drugo nije preostajalo. »Sjetio sam se«, reče glasno. »Privezaću nož za jednu dršku od vesla.«

To i uradi, pa stavi ručicu od krme pod mišku a šita od jedra pod nogu.

»Sada, eto i dalje sam samo zlehudi starac«, reče. »Ali ne više obezoružan.«

Dunuo je svjež povjetarac i on je dobro jedrio. Gledao je samo u prednji dio ribe i u njemu opet bljesnu iskra nade.

Glupo je ne nadati se. Pored toga, smatram to za grijeh. Ne razmišljaj o grijehu, pomisli on. Ima dovoljno problema i bez grijeha. A i onako za sve to nemam razumijevanja.

Nemam razumijevanja a nisam siguran da u to i vjerujem.

Možda je grijeh ubiti ribu. Mislim da je to grijeh, mada sam je ubio da bih održao svoj život i da bi se nahranilo mnogo svijeta. Onda je sve grijeh. Ne razmišljaj o grijehu. Suviše je kasno, a i postoje ljudi koji su plaćeni za to. Neka oni lupaju glavu o tome. Rođen si da budeš ribar kao što je i riba rođena da bude riba. San Pedro je bio ribar kao i otac velikog Dimadža.

Ali, volio je da razmišlja o svim stvarima u koje je bio upleten i, s obzirom da nije imao šta za čitanje a nije imao ni radio, razmišljao je mnogo pa tako produži da misli o grijehu.

Ribu nisi ubio samo zbog toga da bi uživao i da bi je prodao na pijaci, pomisli on. Ubio si je iz ponosa i zbog toga što si ribar. Volio si je živu, a voliš je i mrtvu. Ako je voliš, nije grijeh ubiti je. Ili je onda još veći?

»Suviše razmišljaš, starče« reče glasno.

Uživao si dok si ubijao dentusa. On živi od živih riba kao ti. On nije lešinar ili najobičnija lutajuća gladnica kao neke ajkule. On je lijep i ponositi i ne zna ni za kakav strah.

»Ubio sam ga u samoodbrani« reče starac glasno. »Ubio sam ga po propisu.«

Uostalom, pomisli on, svi se međusobno ubijaju, ovako ili onako. Ribarenje me isto toliko ubija kao što me i održava u životu. Dečko me održava u životu. Ne smijem samog sebe suviše razočarati.

On se naže preko ograde i odsiječe parče ribljeg mesa sa mjesta gdje je ajkula zagrizla. Sažvaka ga i primijeti da je dobrog kvaliteta i ukusa. Bilo je čvrsto i ukusno kao stočno meso ali ne i crveno. Nije bilo žilavo i bio je svjestan da će ga prodati po najskupljoj tržišnoj cijeni. Ali, nije postojala nikakva mogućnost da se ono sačuva zbog mirisa koji se širio vodom i starac je znao da se približuje rđavo vrijeme.

Povjetarac je duvao ravnomjerao. Okrenuo je malo jedra prema sjeveroistoku i po tome je starac znao da neće jenjati. On pogleda preda se ali ne opazi ni jedro, ni trup, ni dim

nikakvoga broda. Vidio je samo kako leteće ribe s obje strane čamca jure ka pramcu, i žute mrlje morskog korova. Nije čak primijetio ni jednu jedinu pticu.

Plovio je dva sata, odmarajući se kraj kormila i žvaćući s vremena na vrijeme po koje parče mesa od marlina da bi se osvježio i osnažio, a onda vidje prvu od dvije ajkule.

»Au«, reče glasno. Ta riječ se ne može prevesti, a možda je to samo jek što se i nehotice izmami čovjeku kad osjeti kako mu ruke priključuju za krst.

»Galanos«, reče glasno. Vidio je sada kako se iza prvih ukazuju i druga peraja i utvrdio je da su to ajkule sa štapastim ustima, trouglastim perajima i repom kojim su mahale kao metlom. Njušile su i bjesnjele i bile izbezumljene od gladi, gubile se, u svojoj razdraženosti, i opet pronalazile miris. Ali su se stalno sve više približavale.

Starac učvrsti jedra. Zatim uze veslo na kome je bio pričvršćen nož. Podiže ga što je mogao lakše, jer su mu ruke usljed rana bile osjetljive. Zatim ih raširi i steže da bi ih učinio što savitljivijim. Stegnu ih snažno da bi ih privikao na bol, da ne bi kasnije otkazale, i zatim stade da posmatra ajkule koje su se primicale. Sada je mogao vidjeti ravne, široke loptaste glave i njihova bjeličasta siroka grudna peraja. To su bile odvratne ajkule, neprijatnog mirisa, isto toliko lešinari koliko i ubice, a kada ih je morila glad, grizle bi vesla ili kormilo čamca. Te ajkule imale su običaj da pregrizu noge i peraja kornjača kada bi ove spavale na površini vode a u stanju su da, morene glađu, napadnu i čovjeka na moru, čak i kada nije mirisao na riblju krv, čak i kada na njemu nije bilo riblje sluzi. »Au«, reče starac. »Galanos. Dođi Galanos.« One dođoše. Ali nisu došle kao što je mako došao. Jedna se iskrenu i nestade je pod čamcem a starac je osjetio kako se čamac zaljulja kad je napala ribu. Druga je posmatrala starca svojim žutim očima i onda se munjevito približi razjapljenih, poluokruglih čeljusti u namjeri da zagriže ribu tamo gdje je već bila načeta. Ukazaše se jasno

linije, jedna na vrhu tamne glave, druga na leđirna gdje je mozak prelazio u kičmenu moždinu, i starac u to mjesto zabi nož pričvršćen na veslo, pa ga izvuče i zatim ga ponovo zabi u ajkuline žute oči, slične mačjim. Ajkula pusti ribu i skliznu s nje, i gutala je dok je umirala ono što je uspjela odgristi.

Čamac se još uvijek ljuljao, jer je druga ajkula nastavila komadanje ribe i starac podiže ručicu jedra kako bi se čamac nagnuo u stranu i primorao ajkulu da izroni. Kad je ugledao ajkulu, starac se naže preko izvice i navali na nju. Pogodio ju je u samo meso, a koža bješe čvrsto zategnuta i nož jedva prođe kroz nju. Od udarca ga nisu zaboljele samo ruke, već i leđa. Ali, ajkula se pojavi ponovo i starac je pogodi tačno po sredini pljosnate glave, u trenutku kada su joj se usta pojavljivala iz vode, usremljena na ribu. Starac izvuče sječivo i ubode je tačno u isto mjesto. Ona je još uvijek visila zubima zakačenim za ribu i starac je tada ubode u lijevo oko. Ajkula je i dalje visila.

»Nećeš«, starac reče i zari joj oštricu između kičme i mozga. To je sad sve izgledalo vrlo jednostavno i on osjeti kako joj puca hrskavica na kičmi. Starac obrnu veslo i zabi joj nož među škrge da ih rascijepi. Zareza još jednom sječivom i kada se ajkula odlijepi, reče: »Idi, galano. Potoni jednu milju duboko, idi da vidiš svoju prijateljicu, ili ti je ona možda majka.«

Starac obrisa oštricu noža i ostavi veslo u stranu. Zatim nađe ručicu i jedra se zategoše i čamac je ponovo plovio ranijim pravcem.

»Mora da su joj pojele četvrtinu tijela i najbolji dio mesa«, reče glasno. »Kamo sreće da je sve ovo samo san i da je nisam nikada ulovio. Žao mi je, ribo. Sada je sve propalo.« On učuta i više nije htio ni da pogleda u ribu. Iskrvavljena i oprana vodom sad je ona imala boju srebrne podloge ogledala, ali su se njene pruge još mogle vidjeti.

»Nisam se smio otisnuti tako daleko, ribo«, reče on »i

zbog sebe i zbog tebe. Žao mi je, ribo.«

»Pa, eto«, reče samom sebi. »Pogledaj sad kako je nož vezan. Da li su veze još čitave. Potom ruku dovedi u red, jer će se još mnoge ajkule pojaviti.«

»Bolje bi bilo da umjesto noža imaš kamen«, reče starac, pošto je ispitao veze na dršci od vesala. »Trebalo je da sobom ponesem bar jedan kamen.« Trebalo je ponijeti mnogo štošta, pomisli on. Ali nisi ponio, starče. Sada nije vrijeme da misliš o onome što nemaš. Misli šta možeš učiniti sa ovim čime sada raspolažeš.

»Daješ mi mnogo dobrih savjeta«, reče glasno »umorio sam se od njih.«

Držao je ručicu od krme pod miškom i kvasio je obje ruke u vodi dok je čamac odmicao naprijed.

»Sam bog zna koliko je ova posljednja odgrizla«, reče on. »Sada je mnogo lakša.« Nije želio da misli o iskasapljenoj donjoj strani ribe. Znao je da je svaki ajkulin trzaj značio kidanje mesa, i da riba ostavlja sada za sobom trag svim ajkulama, širok kao drum preko mora.

Bila je to riba, dovoljna da ishrani čovjeka preko cijele zime. Ne misli o tome. Samo se odmaraj i trudi se da opet osposobiš ruku da brani ono što je ostalo. Miris krvi s moje ruke ne znači ništa prema ovoj silnoj masi u vodi. Osim toga, one i ne krvare mnogo. Ozljede nisu tako strašne. Krvavljenje će možda onemogućiti da mi se lijeva ruka ponovo zgrči.

O čemu sad da razmišljam? pomisli on. Ni o čemu. Hajde da ne mislim, pa tako da sačekam druge ajkule. Zašto sve to nije bio san? Ali ko zna: Može se okrenuti i nabolje.

Sljedeća ajkula imala je štapastu njušku. Prišla je kao svinja valovu, ako uopšte ijedna svinja ima usta tako široka da bi se kroz njih mogla provući glava. Starac je pusti da zagriže u ribu a onda joj zabi u mozak onaj nož što je bio na veslu. Ali, ajkula se trže unazad i nož se prelomi.

Starac se namjesti kraj krme. Nije čak ni pratio kako

velika ajkula tone polako u vodu, iz početka u svojoj svojoj veličini, zatim nešto manja i onda sasvim sitna. Taj prizor je uvijek fascinirao starca. Ali, sada je bio slijep za sve to.

»Ostala je još kuka za ribe«, reče on. »Na žalost, neće mi koristiti. Imam i dva vesla i ručicu od krme i kratku batinu.«

Sad su me pobijedile, pomisli on. Suviše sam star da udaram po ajkuli dok ne umre. Ali, ipak ću se boriti dokle god imam vesla i kratku batinu i ručicu od krme.

On zagnjuri ponovo ruku u vodu da bi je ovlažio. Dan se bližio kraju i on je vidio samo more i nebo. Vjetar je sada duvao jače i on se nadao da će se uskoro pojaviti kopno.

»Umoran si, starče«, reče on. »Umoran si u duši.«

Ajkule ga nisu napadale sve do sumraka.

Starac je vidio kako se približuju tamna peraja uz široki trag koji je ostavljala riba u vodi. Čak nisu ni njuškale za tragom. Išle su pravo prema čamcu plivajući jedna pored druge.

On stisnu ručicu od krme, podesi jedro da mu čamac plovi brže i ispruža ruku prema malju. To je bilo, u stvari, držaljke slomljenog vesla, u dužim od dvije i po stope. Zahvaljujući dršci mogao se njom poslužiti efikasno jednom rukom te je sad zgrabi desnom šakom, steže je još čvršće, dok je posmatrao kako se ajkule približuju. Objе su bile galanos.

Pustiću prvu da dobro zahvati i onda ću je udariti povrh usta ili pravo po glavi, pomisli on.

Objе ajkule se približiše zajedno i kad spazi bližu od njih, razjapljenih čeljusti, spremnu da zagriže u srebrni bok ribe, zamahnu maljem snažno i udari jako i praskavo preko široke ajkuline glave. Osjeti elastičnu čvrstinu kad ju je malj klepio. Osjetio je takođe i čvrstinu kostiju, pa je udari još jednom po njušci kad je skliznula sa njegove velike ribe.

Druga ajkula se gubila i pojavljivala, i sada se opet pojavi razjapljenih čeljusti. Starac je mogao da vidi parče ribljeg mesa kako visi sa krajeva njenih čeljusti, pošto je maločas već bila

zagrizla u ribu a sad zatvorila usta. On se stušiti na nju i udari je samo po glavi i ona ga pogleda i kidaše sad ribu nešto sporije. Starac je udari ponovo maljem u trenutku kad se otkačila da bi progutala svoj plijen i osjeti samo da je udario u nešto teško, čvrsto, elastično.

»Dođi, galano«, reče starac, »dođi opet.«

Ajkula navali i starac je udari baš kad je zatvarala čeljust. Tresnuo ju je snažno, sa najveće visine do koje je mogao da podigne malj. Ovoga puta je osjetio kosti na dnu lobanje i udari opet u isto mjesto, dok je ajkula, lako ošamućena, kidala meso, da bi zatim skliznula sa njegove ribe.

Starac je očekivao da će se ponovo pojaviti, ali se nijedna od ajkula više ne ukaza. Zatim vidje jednu kako pliva u krugovima po površini. Peraja druge ajkule nije vidio.

Nije sigurno da sam ih ubio. U svoje vrijeme mogao sam ih ubiti. Ali, teško sam ih povrijedio i nijedna od njih se ne osjeća dobro. Da sam mogao da se služim batinom objema rukama, ubio bih prvu sasvim sigurno. Čak i sada, pomisli on.

Nije htio da gleda svoju ribu. Znao je da je pola od nje uništeno. Sunce je zašlo dok se borio s ajkulama.

»Uskoro će se smračiti«, reče on. »Tada ću vidjeti svjetlost sa Havane. Ako nisam odmakao daleko na istok, ugledaću svjetlost sa neke od novih plaža.«

Nemoguće je da se sada nalazim odveć daleko. Nadam se da se niko nije suviše zabrinuo zbog mene. Naravno, samo se dečko može zabrinuti. Ali, siguran sam da se uzda u mene. Mnogi od starijih ribara će se zabrinuti. A ostali takođe, pomish on. Dobri su ljudi u mom mjestu.

Više nije mogao da govori s ribom jer je bila previše upropašćena. Tada mu nešto sinu u pameti. »Pola-ribo«, reče on. »Bivša-ribo. Žao mi je što sam se tako daleko otisnuo. Upropastio sam nas oboje. Ali, ubili smo mnoge ajkule, ti i ja, i upropastili mnoge druge. Koliko si ih ukupno ubila, stara ribo? Nije ti tek onako to koplje na glavi.«

Volio je da razmišlja o ribi i o onome šta bi uradio s ajkulom da je imao odriježene ruke. Trebalo je da odsiječem kljun pa da je njime tresnem, pomisli on. No, nisam imao sjekiru, a i noža nije bilo.

Ali, da sam ga imao i da sam ga mogao prikačiti za veslo, kakvo bi to tek bilo oružje! Tada bismo se zajednički mogli boriti s njima. Sta ćeš raditi ako dođu nove? Šta možeš da radiš?

»Bori se«, reče on. »Boriću se dok ne umrem.«

Ali, sada u noći bez tračka svjetlosti, u prisustvu vjetra i ravnomjernog kloparanja jedra, učini mu se da je već možda i mrtav. On sklopi ruke i osjeti svoje dlanove. Nisu pripadali lešu, mogao je da osjeti bol života kad bi ih samo otvorio i stisnuo. On nasloni leđa na dasku, siguran da nije mrtav. Leđa su mu to potvrdila.

Treba da očitam sve one molitve koje sam obećao da ću izgovoriti naglas u slučaju da uhvatim ribu, pomisli on. Ali sada sam suviše umoran da to učinim. Biće bolje da uzmem džak i da ga prebacim preko leđa.

Ležao je pokraj krme i upravljao i motrio ne bi li se ukazala svjetlost na nebu. Ostala mi je polovina ribe, pomisli on. Možda će me sreća poslužiti da odvučem bar ovu polovinu. Trebalo bi da imam malo sreće. Ne, reče on. Ti si proigrao svoju sreću čim si otišao tako daleko.

»Ne budi luckast«, reče glasno. »Motri budno i krmani. Još uvijek ti sreća može doći.«

»Baš bih je kupio ako se uopšte igdje sreća prodaje«, reče on.

Čime bi je kupio, upita se. Mogu li je kupiti izgubljenim harpunom i slomljenim nožem i dvjema lošim rukama.

»Možda«, reče on. »Pokušao si da je kupiš osamdeset četvorodnevni krstarenjem po moru. Trebalo je još malo pa da je kupiš.«

Ne treba da razmišljaš o besmislicama, pomisli on. Sreća

je nešto što dolazi u raznim oblicima i ko je taj koji će je prepoznati? Ipak bih je uzeo u bilo kakvom obliku i platio najveću cijenu. Htio bih da vidim odsjaj svjetlosti, pomisli on. Želim i suviše mnogo stvari. Ali, sad želim svjetlost. Zatim, on pokuša da se namjesti bolje kod kormila a po bolovima je znao da nije mrtav.

On vidje odsjaj svjetlosti grada. Sada je moralo biti oko deset časova uveče. Isprva je bio jedva vidljiv, kao god svjetlost na nebu pred mjesečevo radanje. Zatim vidje kako lebdi postojano iznad okeana, koji bješe nemiran pod sve jačim vjetrom. Upravljaio je prema svjetlosti i mislio je da će uskoro dospjeti do ivice morske struje.

Sada je sve prošlo, mislio je on. Napašće me možda još jedanput. Ali šta može učiniti jedan čovjek u mraku bez oružja?

Bio je sad ukočen i slomljen. I njegove povrede kao i svi prenapregnuti dijelovi tijela boljeli su ga u noćnoj hladnoći. Nadam se da više neće biti potrebno da se borim. Tako se žarko nadam da se neću više morati da borim.

Ali u ponoć se borio, i, ovoga puta, znao je da je borba uzaludna. Došle su u čoporu i ugledao je samo linije koje su njihova peraja pravila po vodi i njihovo fosforescentno svjetlucanje kad su se bacale na njegovu ribu. Udarao ih je po glavama i čuo je kako se čeljusti cijepaju i osjetio je kako se čamac Ijulja dok su zagrizale pod vodom. Udarao je očajnički u sve što je osjećao i čuo, i onda osjeti kako nešto zgrabi njegov malj i kako ga zatim odvuče.

Zgrabio je ručicu od krme i počeo je udarati i mlatiti njome, držeći je objema rukama pa je potom ponovo uzmahivao i udarao. Ali, sada su se približavale samom kljunu čamca, i navaljujući jedna za drugom i u grupi, kidale su parčad mesa koje se vidjelo kako sjaji pod morem i opet su se vraćale istom mjestu.

Došao je, najzad, red i na glavu. I on je sada znao da je sve

svršeno. On zavitla ručicom po ajkulinoj glavi, koja je zarila zube u masivnu glavu njegove ribe, po glavi koja se nije dala rascijepiti. On zamahnu ponovo, zatim još jednom, pa treći put. Čuo je kako se ručica prelomila i sada navali sa njenim ostatkom na ajkulu. Osjetio je kako mu ručica tone u meso i kako je znao da je ona oštra, mahnu njome još jedanput. Ajkula se otkači i otkotrlja. To je bila posljednja ajkula iz čopora. Više nije bilo ničeg što bi mogle da pojedu.

Starac je jedva disao i on osjeti neobičan ukus u ustima, bakaran i sladak, i on se jednog trenutka od njega uplaši. Ali, to nije trajalo dugo.

On pljunu u okean i reče: »Jedite to galanos. I sanjajte o tome da ste ubili jednog čovjeka.«

Znao je da je sada konačno potučen, nepovratno i vidje da će se slomljeni ostatak ručice moći užlijebiti u otvor kormila i da će se njime moći dosta dobro upravljati. Ogrnu ramena džakom i dade čamcu pravac. Jedrio je sada lako i u njemu nije bilo nikakvih misli niti osjećanja. Sada je sve prošlo i jedrio je čamcem što je bolje i savjesnije mogao kako bi došao do svog pristaništa. U toku noći ajkule su navaljivale na kostur, te je izgledalo kao da su kupile mrvice sa kakve gozbe. Starac nije obraćao pažnju ni na što drugo izuzev na krmu. Primijetio je samo kako sada čamac lako i dobro plovi, kada se kraj njega ne nalazi veliki teret.

Dobar čamac, pomisli on. Dobar je i neoštećen izuzev ručice. To se da lako nadoknaditi.

Mogao je da osjeti da je sada ušao u struju i da vidi svjetlost duž kolonija na obali. Znao je gdje se nalazi, i stići kući sad je bilo vrlo lako.

Vjetar je bar naš prijatelj, pomisli on. Zatim dodade, ponekad doista. Pa i pučina, sa svim našim prijateljima i neprijateljima. I krevet, pomisli on. Krevet mi je prijatelj. Zapravo samo krevet. Krevet, to će biti velika stvar. Nije strašno kad je čovjek pobijeđen, pomisli on. Nikada nisam ni

pomislio da se poraz otrpi tako lako. A šta te je potuklo?

»Ništa«, reče glasno. »Isplovio sam suviše daleko«.

Kada je uplovio u malu luku, svjetla sa Terasa bjehu ugašena i on je znao da se svi nalaze u krevetu. Vjetar je bio sve jači i sada je duvao snažno. I pored toga, bilo je mirno u luci i on otplovi do uske kamene obale pod stijenom. Nikoga nije bilo da mu pomogne i on zato usidri čamac dosta daleko od uobičajenog mjesta. Zatim se iskrca i priveza čamac za stijenu.

Iznio je jarbol i oko njega omotao jedro i sve je dobro vezao. Zatim je prebacio jarbol na rame i stao da se penje. Tek je tada osjetio svu težinu umora. On zasta za trenutak i osvrnu se unazad i vidje u odblijesku ulične svjetiljke, kako veliki rep ribe strči iza pramca. Vidje bijelu liniju kičme i tamnu masu njene glave sa isturenim kljunom i svom ostalom golotinjom.

Produžio je da se penje i pri vrhu pade i ostade tako neko vrijeme ležeći, s jarbolom preko leđa. On pokuša da se uspravi, ali bilo je suviše teško i sjede tu s jarbolom na leđima i gledaše u pravcu drumu. Jedna mačka prođe s druge strane idući za svojim poslom i starac je posmatraše. Zatim posmatraše samo drum.

Najzad skide jarbol i ustade. Zatim uze jarbol i prebaci ga na leđa i produži da se penje putem. Morao je da zastaje i sjeda pet puta dok je došao do svoje kolibe. U kolibi, on nasloni jarbol o zid. U mraku nađe bocu vode i popi nekoliko gutljaja. Zatim leže na krevet. Navuče ćebe preko ramena i onda preko leđa i nogu i zaspal licem okrenutim novinama, raširenih ruku i dlanova izvrnutih nagore. Spavao je kad dječak proviri kroz ključaonicu. Duvalo je tako snažno da ribarski čamci nisu mogli isploviti a dječak je spavao do kasnog jutra i onda navratio do starčeve kolibe, kako je po običaju činio svakog jutra. Dječak vidje da starac diše i onda ugleda starčeve ruke i počeo plakati. Otišao je sasvim tiho da mu donese malo kafe, i plakao je silazeći.

Mnogi ribari su se skupili oko čamca i gledali u ono što je bilo vezano uz njega i jedan je stajao u vodi, zavrnutih pantalona mjereći kostur nekim kanapom.

Dečko ne siđe dolje. Bio je tu ranije, a jedan od ribara vodio je, umjesto njega, brigu o čamcu.

»Kako mu je«, doviknu neki ribar.

»Spava«, odgovori dečko. Nije mario što će ga vidjeti uplakanog. »Neka ga niko ne uznemirava!«

»Ima osamnaest stopa od njuške do repa«, uzviknu ribar koji je mjerio.

»Vjerujem«, reče dečko.

On ode do Terasa i zaiska kafu.

»Toplu i s puno mlijeka i šećera.«

»Još nešto?«

»Ne treba. Kasnije ću vidjeti šta ćemo jesti.«

»Kakva je to riba«, upita vlasnik. »Takva se riba još nikada nije vidjela. Obje one ribe, koje si juče upecao, bile su takođe lijepe.«

»Do vraga sa mojim ribama«, reče dječak. I on poče ponovo da plače.

»Hoćeš li nešto da popiješ«, upita vlasnik.

»Ne«, reče dječak. »Reci da ne uznemiravaju starca. Vратиću se opet.«

»Reci mu da mi je vrlo žao.«

»Hvala«, reče dječak.

Dječak ponese šolju tople kafe do starčeve kolibe i sjedio je pored njega sve dok se nije probudio. Jednom mu se učinilo da se budi, ali starac ponovo pade u težak san i dječak ode preko druma da pozajmi malo drva kako bi zagrijao starčevu sobicu.

Najzad se starac probudio.

»Ne diži se«, reče dječak. »Popij ovo.« On usu malo kafe u čašu.

Starac je uze i popi.

»Potukle su me, Manoline«, reče on. Istinski su me potukle.«

»Riba te nije pobijedila.«

»Nije, zaista. To je bilo tek kasnije.«

»Pedriko se stara o čamcu i alatu. Šta ćeš uraditi sa glavom?«

»Neka je Pedriko odsiječe i upotrijebi za vrške.«

»A kljun?«

»Uzmi ga ako želiš.«

»Uzeću ga rado«, reče dječak. »A sada moramo razmišljati o ostalom.«

»Da li su me tražili?«

»Naravno. Obalske patrole i avioni.«

»Okean je veliki a čamac mali i teško ga je vidjeti«, reče starac. Opazi kako je prijatno kad se može govoriti s nekim umjesto sa samim sobom. »Nedostajao si mi«, reče on. »Šta si ulovio?«

»Jednu prvog dana, jednu drugog dana i dvije trećeg.«

»Vrlo dobro.«

»Sada ćemo opet ribariti zajedno.«

»Ne. Nisam srećne ruke. Više nemam sreće.«

»Do đavola sa srećom«, reče dječak. »Ponijeću sobom sreću.«

»Sta će reći tvoja porodica?«

»Ne tiče me se. Dvije sam ulovio juče. Odsada ćemo ribariti zajedno, jer imam još mnogo da naučim.«

»Moramo nabaviti jedno dobro ubojito koplje i uvijek ga nositi sobom. Sječivo možeš napraviti od blatfedera nekog starog »forda«. Naoštriću ga u Guanabakoji. Treba da bude oštro i nežareno jer će se inače prelomiti. Moj nož se slomio.«

»Nabaviću drugi nož i izbrusiti ga. Koliko dana će duvati ovaj teški brisa?«

»Možda tri, možda više.«

»Za to vrijeme ću sve dovesti u red«, reče dječak. »Gledaj

da ti ruke budu opet u redu, stari.«

»Znam kako ću ih izliječiti. Noćas sam ispljuvao nešto neobično i osjetio sam da se nešto prekinulo u mojim grudima.«

»Gledaj da i njih dovedeš u red«, reče dječak. »Lezi, stari, a ja ću ti donijeti čistu košulju. I nešto za jelo.«

»Donesi sve novine koje su izašle dok sam se nalazio na moru«, reče starac.

»Moraš se brzo oporaviti jer ima puno stvari koje treba da naučim, a ti me možeš poučiti u svemu. Kako si se napatio!«

»Mnogo«, reče starac.

»Donijeću hranu i novine«, reče dečko. »Odmaraj se, stari. Kupiću mast za tvoje ruke.«

»Ne zaboravi da kažeš Pedriku da mu glava pripada.«

»Ne. Neću zaboraviti.«

Kada je dječak izašao i uputio se izgaženom stazom preko koralnih stijena, ponovo zaplaka.

Toga popodneva, na Terasi se nalazilo neko društvo turista, pa posmatrajući more preko praznih kantica za pivo i mršavih barracudas, neka žena vidje krupnu, dugu bijelu kičmu sa ogromnim repom, koji se ljuljao tamoamo na talasima, dok je istočni vjetar neprekidno dizao velike talase, pred ulazom u luku.

»Sta je ono?« upita kelnera i pokaza na dugu kičmu velike ribe koja je sada bila samo olupina što je čekala samo na to da nestane zajedno sa osekom.

»Tiburon«, reče kelner »jedna ajkula.« Mislio je da će time objasniti sve što se dogodilo.

»Nisam znala da ajkule imaju tako lijepe i fino izrezane repove.«

»Ni ja nisam znao«, reče njen saputnik.

Gore u kolibi na starčeve oči ponovo se navukao san. Spavao je još uvijek s licem zagnjurenim u postelju, a dječak je sjedio kraj njega, posmatrajući ga. Starac je sanjao o lavovima.

O romanu STARAC I MORE

Novela ili roman?

Američki romansijer i pripovedač Ernest Hemingvej (1899-1966), dobitnik Nobelove nagrade za književnost, spada u red onih stvaralaca koji svojim umetničkim delom daju snažan pečat i svojoj i svetskoj književnosti i ostaju njeno trajno obeležje. Njegovo remek-delo *Starac i more* veoma je jednostavno po tematskoj strukturi i relativno malog obima, jedva stotinak stranica, ali svojom vešto smišljenom kratkom parabolom ono predstavlja problem čak i u pogledu klasifikacije. Šta je zapravo *Starac i more*? Novela ili roman? Kad bismo se striktno držali definicija školskih teorija književnosti, sudeći prema jednostavnoj fabuli, ono bi spadalo u novele, kako ga i karakteriše dobar broj kritičara. Ali daleko je veći broj proučavalaca koji ovu zanimljivu Hemingvejevu prozu svrstavaju u romane.

A veoma jednostavna fabula ove proze tipičnija je za novele nego za romane, kao i relativno uzak vremenski prostor u koji je smeštena njegova radnja. Radnja traje tri dana i odigrava se manjim delom na kopnu i većim na moru, nedaleko od Havane. Uz to, delo ima samo dva lica, starog ribara Santjaga i dečaka Manolina. Dečak se javlja u delu samo na početku i kraju. U većem delu jednostavne radnje Santjago je sam, u ribarskom čamcu, na moru.

Santjago je bez porodice, obudovljeni starac u poodmaklim godinama života. Živi u više nego skromnoj siromašnoj kolibi, ali već na početku se vidi da taj starac neće biti od one vrste književnih junaka kojima je siromaštvo dosuđeno rođenjem. Nije ni od onih koji su samoću izabrali ubeđenjem. Starac, dakle, nije književni junak koji će oličavati socijalnu bedu, niti je tip individualiste, pobunjenika. On je okružen ljudima plemenita srca, a osobitu naklonost prema

starcu pokazuje Manolino koji katkad i ribari s njim.

Sve pojedinosti o Santjagu iz ekspozitivnog dela dočaravaju materijalno siromaštvo, ali ne i duhovnu i moralnu bedu. Starac raspolažesamo jednim jednostavnim čamcem sa namotanim užadima za velike udice, harpunom za usmrćivanje velikih riba i kukom za njihovo prihvatanje. Pisac ističe starčevo jedro koje je iskrpljeno džakovima, ali u opisu jedra dodaje jedan iskaz koji i ne spada u direktan opis, već se izdiže u osoben značenjski iskaz, odnosno u osoben značenjski jezički sloj dela Hemingvej kaže da je ovo jedro onako »zakrpljeno džakovima - ličilo na zastavu većitog poraza«.

A upravo u ovome je jedna od specifičnosti Hemingvejevog umetničkog postupka. Hemingvej često u opisu predmeta ili scene, u direktnom iskazu ili u dijalogu ili monologu ličnosti, upotrebi takav iskaz metaforičnog značenja koji će sa ostalim iskazima iste vrste činiti osoben značenjski sloj dela, odnosno njegov podtekst. Ako se pažljivo uoče svi iskazi ove vrste i dovedu u vezu sa isto tako smišljenom osnovnom fabulom i nizom scena, onda se može relativno lako dokučiti i Hemingvejeva životna filozofija koju delo u celini iskazuje i ilustruje. A upotrebivši već na početku uz opis jedra iskaz »zastava većitog poraza« kao poređenje za starčevo iskrpljeno jedro na malom ribarskom čamcu, Hemingvej je već najavio ne samo ishod eventualnog sukoba u delu već i njegovu poruku.

Radnja traje tri dana i dve noći. Počinje na kopnu u nedelju izjutra i završava se u utorak uveče, sa jednom scenom iz jutra u sredu.

Iz ekspozicije dela zanimljive su markacije starčevog portreta: »Starac je bio sama kost i koža, a njegov vrat straga sav u dubokim brazdama (...) dok su mu ruke nosile duboke ožiljke od užadi kojom je izvlačio teške ribe. Ali svi odreda bili su iz prohujalih vremena kao ogoleli prostori pustinje u kojoj nema riba. Sve je u njemu bilo staro, sve sem očiju, a one su

imale boju samoga mora i bile vesele i neporažene.«

I u ovom kroki portretu nalazimo nekoliko iskaza metaforičnog značenja među kojima je izrazit onaj o starčevim očima: »...oči su bile vesele i neporažene.« Dakle, oči starca bile su »vesele i neporažene«, dok je jedro na starčevom čamcu »ličilo na zastavu večitog poraza«, a bore na ribarevom vratu bile su »kao ogoleli prostori pustinje u kojoj nema riba«.

Zanimljiv je i izgled starčeve kolibe. Ona je od jedne sobe, duga toliko da u nju može da stane jarbol. Koliba je od palminih grana i lišća; u njoj je skroman ležaj, sto, jedna stolica i prostor na zemljanom podu za kuvanje na drvenom uglju. Na zidu dve velike slike, jedna predstavlja Isusovo srce, druga Bogorodicu, a starac, inače, nije pobožan. Ovo su - kaže Hemingvej - bile uspomene njegove žene. Jednom je na zidu stajala i bojom doterana fotografija njegove žene, ali starac je skinuo, jer se osećao suviše usamljenim kad bi je gledao.

Od detalja iz uvodne slike očigledan je značaj prisustva dečaka Manolina u starčevom životu, kao i podatak da ovog jutra Santjago polazi u osamdeset peti izlazak u ribolov, a prethodna osamdeset i četiri izlaska bila su neuspešna.

Dugo je starac ostao u čamcu na tihom moru. Sve je to vreme proveo u čekanju i razmišljanju o vlastitom životu, o moru, ribama, zverima, osobito lavovima, ljudima, bezbolu, vodeći istovremeno katkad i žučne rasprave sa sobom. Ovaj deo priče teče monotono, a naglo dobija u dinamici kad starac oseti da mu je najveći mamac, tunu od nekoliko kilograma, zagrizla riba i to na velikoj dubini. Iskustvo mu je kazivalo da je na pomolu veliki ulov, što će se uskoro i obistiniti. A upravo ovaj motiv Hemingvej će razraditi stilom karakterističnim za prave akcione filmove. Prema prvim trzajima oseća da je na udici ogromna riba. Uže sa uhvaćenom ribom starac mora da stavi na leđa da ga riba naglim trzajem ne bi prekinula, a u isto vreme mora da dodaje novu užad. Sve su to detalji jedne realističke priče, ali svi zajedno čine vrlo funkcionalno

gradiranje akcionog nivoa. Kulminaciju ove akcione scene čini trenutak kad starac primora ribu da priđe čamcu. U zoru starac se, okrepljen kratkim snom i mesom sveže tunjevine, sprema za odlučan trenutak u borbi sa velikom ribom. Morao je polako da povlači uže sve dok se riba nije pojavila na površini mora. U prvi mah nije mogao da veruje da je uhvatio toliko veliku ribu. Bila je duža od njegovog čamca.

Posle nekoliko uzaludnih pokušaja starac je na kraju privoleo ribu da se približi čamcu. »Starac je ispustio uže, pritisnuo ga nogom i podigao harpun što je mogao više i onda ga hitnuo iz sve snage (...) pravo u bok ribe iza samog golemog grudnog peraja koje se dizalo visoko u vazduhu do visine čovečjih grudi. Osećao je kako gvožđe prodire, te je nalegao na njega, zarivao ga sve dublje i onda ga napokon nabio prenevši na nj svu težinu svojega tela.

A onda je riba živnula, noseći već smrt u sebi, i visoko se podigla iz vode pokazujući se u svojoj ogromnoj dužini i širini, svoj svojoj snazi i lepoti. Izgledalo je kao da lebdi u vazduhu nad starcem u čunu. Zatim je s treskom pala u vodu zapljusnuvši i starca i celi čun.«

Da je završeno scenom starčevog srećnog povratka sa ovolikom lovinom, delo bi nosilo u sebi svakako optimističku poruku. Međutim, priča se nastavlja slikom u kojoj je prikazano kako ajkule do kostiju oglodaju Santjagovu ribu i on u siromašno ribarsko naselje stiže samo sa ogromnim oglodanim ribljim kosturom.

U završnoj sceni starac spava »licem okrenutim prema postelji, a dečak je sedeo kraj njega i gledao ga.« Ali pre nego što je starac zaspao, dečak je rekao starcu:

- Moraš ozdraviti, jer toliko je toga što imam da naučim, a ti me moraš uputiti u sve. Jesi li se mnogo napatio?

Mnogo - reče starac.

Očigledno je, dakle, da je bogatstvo motiva, a osobito misaoni podtekst ove priče takve prirode prema kojoj je *Starac*

i more bliži romanu nego noveli. To će se još bolje iskazati utvrđivanjem Hemingvejeve filozofije, odnosno njegove vizije čovekove sudbine iskazane ovako osmišljenim delom.

Tragični optimizam

Za utvrđivanje piščeve vizije čovekove sudbine iskazane pričom o ribaru Santjagu i njegovom mladom prijatelju Manolinu valja dovesti u međusobnu vezu jedan niz iskaza. Neke od tih iskaza kazuje pisac, a druge Santjago; ali dobar broj detalja dubljeg značenja sadržan je u fabuli romana.

Pada u oči neobično fabularno jezgro. U njemu se zapaža vidna aluzivnost. Santjago je lovio bezuspešno osamdeset i četiri dana; osamdeset petog dana ulovio je ogromnu ribu. Tri dana trajala je starčevaborba, prvo sa ulovljenom ribom, a onda sa ajkulama, i završila se porazno: od ribe je ostao samo kostur. U epilogu je dogovor između dečaka i starca. I starac i dečak veruju da se iz starčevog poraznog iskustva može mnogo naučiti i zato odlučuju da odsad idu zajedno u ribarenje.

Broj osamdeset i četiri ponavlja se u romanu nekoliko puta. Kazuje ga i pisac, a izgovara ga i Santjago. Isticanjem ovog broja Hemingvej očigledno asocira na biblijsku parabolu, priča o ribaru koji je takođe uzaludno lovio osamdeset i četiri dana, ali je osamdeset i petog uspeo. Biblijska priča je u svojoj didaktičnosti vedra i ističe misao da čovek treba da veruje; Hemingvej nije mnogo odstupio od biblijske parabole. I Santjago veruje, mada osamdeset i peti put nije imao sreće.

Međutim, Hemingvejeva priča nije didaktička, iako je optimistička, ali njen optimizam je tragičan.

U romanu se često govori o porazu kao čovekovoju sudbini. Aluzivno je svakako piščevo poređenje jedra starčevog čamca sa »zastavom večitog poraza«. Takve zastave doduše nema, sem u muzejima pobednika gde može da se nađe zastava poraženika kao vrsta trofeja pobednika. Upotrebom ovog

neobičnog poređenja, u kome je misaoni akcenat na imenici *poraz*, Hemingvej je već u uvodu začeo i svoju viziju čovekovog života. Ali pisac takođe u uvodnom delu kazuje i nešto što je suprotno porazu. Opisujući starčeve oči, Hemingvej je zapisao ovo: »Sve ja na njemu (starcu) bilo staro, sve sem očiju, a one su imale boju samoga mora i bile vesele i neporažene.« Ova karakteristika starčevih očiju nije nestala ni kad se vratio u ribarsko naselje sa ogoladnim kosturom i ranama na rukama. Vesele i neporažene su bile i kad je obećao dečaku da će ubuduće zajedno izlaziti na pučinu mora da bi dečak naučio »mnogo toga«. Dakle, očigledno je da u ovoj oprečnosti »između večitog poraza« koji simbolizuje jдро starčevog čamca i veselih, neporaženih očiju poraženog ribara treba tražiti osnovnu premisu Hemingvejeve vizije čoveka

O porazu na svoj način razmišlja i Santjago. U sceni koja prikazuje kako najveća ajkula kida komade sa starčeve velike ribe, Santjago govori razmišljajući i o svojoj borbi sa ajkulama: »Ali čovek nije stvoren za poraze. Čovek može biti uništen, ali nikada poražen.«

Metaforičnosti ima i u odnosu starca prema ulovljenoj ribi. Dok se riba snažno borila protiv smrti vukući za sobom starčev čamac, starac je poželeo da je vidi: »Voleo bih - kaže - da je vidim samo za trenutak, da znam protiv čega se borim.« Uveče, dok se nebo nad starcem punilo zvezdama, on je osetio i nežnost prema ribi: »Riba je takođe moj prijatelj (...) Nikad u životu nisam video, niti pak čuo za takvu ribu. Međutim, moram je ubiti. Srećom, čovek nije primoran da ubija zvezde.« Onda mu je, kaže pisac, bilo žao što velika riba nema šta da jede, ali u tom žaljenju njegova rešenost da je ubije nije ni za trenutak popuštala, mada je ovo osećanje u njemu trajalo i dok je riba, sa starčevim harpunom u srcu, lagano umirala.

Ribu koju ubija Santjago oseća kao svog prijatelja; a kad je bude ubio -njegovo osećanje prema ribi postaje još snažnije. Tada sa nekom gorčinom i jezom kaže: »...ubio sam

ribu koja je moj brat...« Tako se došlo do neke vrste fatalizma, do jedne vrste čovekove predodređenosti za prokletstvo stalne borbe sa svim čime je okružen, a u toj borbi i čovek može da bude žrtva. Hemingvej nije svoga Santjaga zamislio kao čoveka sa visokim filozofskimobrazovanjem koji bi pa osnovu određenih životnih okolnosti i odnosa mogao graditi razvijen pogled pa svet, ljudsko društvo i čoveka. Santjago svoje zaključke izvodi pz neposredne stvarnosti kojoj i sam pripada, ali ti su zaključci po pravilu vrlo bliski ili čak identični sa piščevom filozofijom, koju je on razvijao i u drugim svojim delima. Za starog Santajaga, kao i za mnoge druge Hemingvejeve junake, pa i samog Hemingveja, borca iz španske revolucije, borba je sudbina svega što živi, pa je samim tim i smisao življenja i uslov opstanka. U borbi sa ribom Santjago vidi samo jedan oblik iskonske predodređenosti, neku vrstu neumitnosti, na koju ima podjednako pravo i stračeva ulovljena riba, kao i on. Dok se riba sa harpunom u srcu grčevito borila i uže u starčevim rukama ostavljapo krvave brazde na dlanovima, starac ovako razmišlja: »U bijaš me, ribo. Ali i to je tvoje pravo. Nikada nisam video ni veće, ni divnije, ni smirenije ili plemenitije stvorenje od tebe, brate. Dođi samo i ubij me. I ne hajem ko će koga ubiti.« Osuđen na borbu, čovek to mora da čini, iako mu ubijanje neće pružiti radost. Dok je u sebi razgovarao sa ribom, podstičući je na borbu i dajući joj pravo da u toj borbi i ona može biti pobednik a on žrtva, Santjago podseća i sebe na to da u toj borbi mora biti dostojanstva i u porazu kao i u pobiđi: »Čuvaj bistrinu u glavi - obraća se sebi Santjago - i podnosi patnju na način dostojan čoveka, Ili ribe...«

U toku borbe sa ribom u storčevim mislima, a to su misli borca i pobednika, javlja se i misao o tome šta dolazi iza ove borbe. To što dolazi, starac naziva ropskim poslom. Tu je misao izrekao dva puta. Dok je velika mrtva riba, srebrnasta i nepokretna, plovila na talasima, starac je zario lice u ruke i

rekao: »Ja sam umoran starac. Ali ubio sam ribu koja je moj brat i sada moram da obavim ropski posao.« Trenutak kasnije, kad je provukao uže kroz škrge i usta ribe, starac je još jednom ponovio istu gorku misao: »Sad kada je borba gotova, čeka te toliki ropski posao.« Koji je to »ropski posao« koji čeka starca? Svakako, da svoj plen, ribu - brata, oštrim ribarskim nožem iseče na komade da bi njenim mesom prezimio.

Tako se iz slike u sliku, od detalja do detalja, Hemingvejev roman *Starac i more* razrastao u složenu epsku metaforu života. Jezgro te metafore čine: starac na moru, u čamcu sa iskrpljenim jedrom, borba sa ribom, onda pobedena riba privezana za bok čamca, kasnije oglodani kostur ribe i završna scena u kojoj se starac i dečak dogovaraju da ponovo izađu na more. Otkrivanju značenja ove metafore služi čitav niz iskaza o jedru kao zastavi večitog poraza, starčevim veselim i neporaženim očima, starčevim razmišljanjima da čovek nije stvoren za poraze, da može biti uništen, ali ne i poražen, starčev razgovor sa ribom itd. Pri tome treba uzeti u obzir i to šta od bitnih misli, sudova i zaključaka kazuje pisac, api i on zaključuje da su starčeve oči, čak u ovim godinama, čak i posle osamdeset i četiri dana uzaludnog izlaska ia more, bile neporažene. Međutim, misao da čovek nije stvoren za poraze, da može biti uništen, ali ne i poražen, izgovora Santjago. Zato će on, sa istom verom, sa kojom je bezuspešno izlazio na more toliko puta, izaći opet; ovog puta sa dečakom.

Ovakvu viziju života jedan od boljih poznavalaca dela Ernesta Hemingveja, Dragan Jeremić, nazvao je tragičnim optimizmom *Starac i more*, hao parabola, smatra Jeremić, Hemingvejeva je vizija života u jednom specifičnom kontekstu dveju sila - društva i sudbine. Ako se čovek i može nekako da izbavi iz zamki društva, od prsta sudbine zaista se neće spasti. Tako misli Hemingvej. Najstrašniji neprijatelj čovekov, dakle, nije društvo, nego sudbina. A ta sudbina je u prirodi stvari, u tragičnoj istini da se sve što živi međusobno bori i ubija, ali je

sve, istovremeno, vezano neraskidivim prijateljskim vezama. Bez žrtava koje čovek ubija nemoguće mu je da održava život. I to nije njegov izbor, nije ni njegova volja, nego njegova sudbina. Prijateljstvo i neprijateljstvo svih bića tesno je povezano i jedno se od drugog ne može odvojiti. Ne samo ljudi među sobom, nego i sva bića na svetu jesu delovi jedne jedinstvene celine... A sve što postoji u velikom je srodstvu sa čovekom. Za starog Santjaga riba koju je ulovio mu je brat, a zvezde su mu sestre; sva su mu bića bliski rođaci, koji su osuđeni da se, radi svog opstanka, bore i međusobno ubijaju. A sa gledišta prirode, koja je majka svih postojećih bića, svejedno je ko koga ubija. I čovek je samo jedna komponenta univerzuma, a ne njegov izuzetno vredan i povlašćen deo. Čovek je osuđen da se bori za svoj opstanak i da ubija svoje srodnike - životinje, da one njega ne bi ubile, i tako održava svoj život. U Hemingvejevoj viziji čovekov neuspeh je istovremeno i njegov uspeh. On može da pretrpi neuspeh, ali ne može da bude poražen. Međutim, sam život je neprestana borba, bez nje čoveku i nema života. Dok se bori sa ribom, i kasnije sa ajkulama, Santjago stalno ima u mislima lavove i najboljeg američkog igrača bezbola. Oni mu daju snagu da istraje u svojoj borbi, u čiji srećan ishod mora da veruje i onda kad se praznog čamca vraća sa pučine.

Hemingvejev stil

Osnovna karakteristika Hemingvejevog stila je jednostavnost koja je toliko istaknuta da su takav stil neki američki kritičari nazvali antistilom, osobito u vreme kad su se pojavila prva Hemingvejeva dela. Kasnije, kad je Hemingvej napisao i objavio veći broj romana i pripovedaka, i kad je književna kritika mogla bolje da se pozabavi fenomenom zvanim Hemingvej, većina kritičara se složila u jednom: Hemingvejev jednostavan stil je stil najveće virtuoznosti.

Prvi susret sa Hemingvejevom prozom, kad je reč o

početnom estetskom doživljavanju piščevog izraza, podseti na novinarski stil. Odmah se zapazi primetna uzdržanost, uprošćenost, jednostavnost, odsustvo traženog izraza i probrane metafore, kao i svedenost leksike na svakodnevni govor. I taj utisak je tačan. Hemingvej je bio novinar, odličan izveštač sa ratnih bojišta. On je čak i javno rekao da mu je stilistika novinarskog izražavanja najviše koristila u pronalaženju vlastitog proznog stila.

Hemingvej koristi sve poznate tehnike proznog izražavanja - opis, portret, dijalog, pripovedanje, ali sve to svedeno na minimum. Od tehnika moderne proze skoro da je potpuno odbacio psihološke analize, analize svesti i podsvesti svojih junaka, kao i esejističku tehniku. Čak ni motivi sa jakim konfliktima, sa jakom dinamičnom radnjom nisu mogli da privole ovog velikog majstora na stvaranje velikih opisa sukoba. Dok je klasičan realizam po pravilu od ovakvih motiva stvarao čitave akcione pasaže i poglavlja, Hemingvej je radije takav motiv kazivao dijalogom.

Ovolika jednostavnost može čitaocu da se učini kao estetska vrednost do koje se lako dolazi. Ali to je privid. Ovakav majstorski stil, čija je lepota u jednostavnosti - traži mnogo truda. Dobri poznavaoци Hemingvejevog stvaralaštva i načina njegovog rada kažu da je on, na primer, kraj romana *Zbogom oružje* preradio trideset i devet puta dok nije postigao što je želeo.

Snaga Hemingvejevog stila nije u samom izrazu, u bogatstvu reči, već u sugestiji koja je skrivena u izrazu. Hemingvej ne otkriva, on samo naznačuje, a čitalac treba da oseti sugestiju, a da bi to osetio, mora biti misaono aktivniji na sasvim drugi način nego kod čitanja dela čiji autori svojim kazivanjem pomažu čitaocu u razumevanju značenja slike, scena, dijaloga i sl.

Vukašin Stanisavljević

